

Svenska
Afghanistankommittén

Lär känna
Afghanistan

Människorna, maten och
traditionerna.

Läs mer på sak.se

Mat

Inspireras av
Farah Saighanis recept
Sid 21

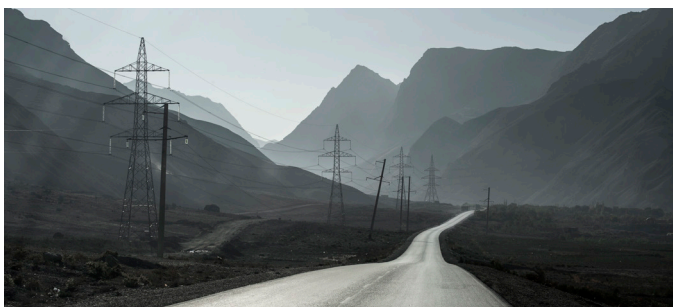
Utbildning

Hur är det att gå i skola i
Afghanistan?
Sid 6

Högtider

Vilka är de viktigaste
högtiderna i Afghanistan?
Sid 20

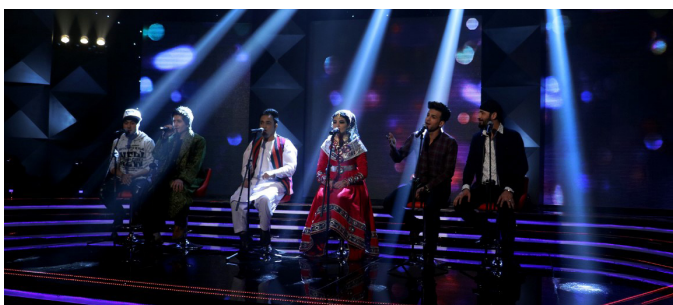
Flykt

Vad är det som gör att
afghaner flyr sitt land?
sid 11

Hälsa

Hur ser hälsovården ut i
Afghanistan?
Sid 18

Kultur

Hur ser den afghanska
kulturen ut?
Sid 26

Utanför staden Jalalabad, provinsen Nangarhar. Foto Christoffer Hjalmarsson.

Lär känna
Afghanistan

Innehållsförteckning

Introduktion	5
Fakta om Afghanistan.....	5
Det afghanska folket.....	6
Religion och tradition	7
Socioekonomiska förhållanden.....	9
Kvinnor och flickor, pojkar och män	10
Afghaner på flykt	11
Utbildning	15
Sjukvård och folkhälsa	18
Vad afghanerna lever av.....	19
Afghanska högtider och vardag	20
Farah Saighanis recept.....	21
Kultur.....	24
Ekonomi och näringsliv	27
Klimat och miljö.....	31
Historia.....	32
Lästips för egen fördjupning.....	37
Vad gör Svenska Afghanistankommittén?.....	38

Om källor till detta material

Som underlag till den här skriften om Afghanistan finns en rad olika källor, som inte alltid står specificerade vid varje ställe eftersom det skulle ha gjort texten mer svårläst. Källorna är ofta rapporter eller studier från olika FN-organ, institut eller organisationer, eller från Svenska Afghanistankommitténs egen verksamhet, egna uppföljningar och analyser. Andra gånger har informationen inhämtats genom att söka ur olika källor på internet.

En stor del av faktagrunden för skriften har hämtats från experter inom Svenska Afghanistankommittén, där det finns en stor samlad kunskap om landet hos olika personer. De har i sin tur fått sin kunskap från olika håll, genom många års verksamhet i eller om Afghanistan, och genom rapporter och litteratur.

För kultur och traditioner kommer en stor del av underlaget från intervjuer med personer med afghansk bakgrund inom eller nära Svenska Afghanistankommittén, och som lever i Sverige.

En lista med lästips för den som vill fördjupa sig ytterligare finns i slutet.

Speciellt tack till Osman Basir, Enayatullah Adel och Sohaila Haidari. Vi vill också tacka Svenska Afghanistankommitténs Börje Almqvist och Anders Fänge utifrån vars texter mycket av detta material är sammanställt. Tack även till Jan Hjärpe, religionshistoriker och professor emeritus i islamologi, för hjälp med avsnittet om sunni- och shia-islam.

Afghanistan

Statskick	Republik
President	Ashraf Ghani (vald 2014)
Chefsminister	Abdullah Abdullah (vald 2014)
Invånarantal	Ca 30 miljoner (osäkra siffror, uppskattas till mellan 26 och 33 miljoner)
Huvudstad	Kabul , ca 4 miljoner invånare
HDI-index	171 av 188 länder (2015)
Läskunnighet	34% (2015)
Folkgrupper	Pashtuner, tadjiker, uzbek, hazarer, turkmener, aimaker m fl.
Språk	Pashtu och dari är de två officiella språken, dessutom talas ett stort antal andra språk.
Religion	Islam (15-20% shia, resten sunni)
Yta	652 000 km²
Invånare/km ²	Ca 45
Naturtillgångar	Naturgas, kol, järn, koppar, lapis, lazuli (blå mineral som används till smycken)
Valuta	Afghani (växelkurs mot kronan februari 2017: 10 kronor ger cirka 75 afghanis)

Det är viktigt att notera att all statistik som rör Afghanistan är osäker. När det handlar om befolkningen beror det framför allt på att man inte vet säkert hur många invånare landet har, differensen ligger på 7-8 miljoner människor beroende på källa.

De officiella afghanska uppgifterna säger att det lever 27 miljoner människor i Afghanistan. Den här beräknade folkmängden bygger på uppgifter den dåvarande staten hävdade att den fått fram vid en folkräkning 1979, som dock avbröts på grund av det krig som då inleddes när Sovjetunionen påbörjade sin 10-åriga ockupation. Utifrån den då beräknade folkmängden har man räknat upp antalet med en uppskattad folkökning på 2,6 procent per år.

Men de officiella siffrorna tar inte hänsyn till de olika vågorna av flykt från landet, eller internflykten på 1980- och 1990-talen då omkring halva befolkningen berördes eller återflytten av 5,5 miljoner människor från grannländerna och den dramatiska urbaniseringstakten på 2000-talet.

Varje år sker också en arbetskraftsmigration av män till städerna under sommarhalvåret, och tillfällig arbetskraftsmigration till framför allt Iran och den arabiska halvön, samt i viss mån till Pakistan. Allt detta försvårar ytterligare beräkningen av den totala befolkningen, liksom av folkmängden i olika delar av landet.

HDI = Human Development Index, är ett sätt att mäta ett lands välbefinnande och utvecklingsnivå genom att lägga ihop siffror för förväntad medellivslängd, utbildning, läskunnighet och levnadsstandard. Det utvecklades 1990 av den pakistanska ekonomen Mahbub ul Haq och den indiska ekonomen Amartya Sen, som fick ekonomipriset till Alfred Nobels minne 1998.

Hamila bor i byn Paghmaneha, i provinsen Balkh. Genom Svenska Afghanistankommitténs försörjningsprojekt har hon kunnat köpa en ko. Den gör stor skillnad för familjens ekonomi. Foto Malin Hoelstad.

Lär känna
Afghanistan

Det afghanska folket

Afghanistan har mellan 26 och 33 miljoner invånare. Alla uppgifter om både den totala folkmängden och storleken på de olika etniska grupperna är uppskattningar, som ofta är ifrågasatta.

Det afghanska folket är ungt – 45 procent av befolkningen beräknas vara under 15 år. Medellivslängden är 60 år.

Omkring 70 procent av afghanerna lever på landsbygden, men en urbanisering liksom olika slags migration pågår i landet. Större städer är huvudstaden Kabul, Mazar-e Sharif och Kunduz i norr, Herat i väster, Kandahar i söder, och Jalalabad i öster.

Landet är tätast befolkat i provinserna kring huvudstaden Kabul. Andra tätbefolkade områden finns främst i Heratområdet i väster, på slätterna runt Kunduz i norr, i Nangaharprovinsen i öster samt längs floderna i provinserna Kandahar och Helmand i söder. Den bofasta landsbygdsbefolkningen lever oftast i mindre byar i anslutning till floder och konstbevattade områden.

Folkgrupper i Afghanistan

I Afghanistan finns ett 30-tal olika folkgrupper. Men alla beräkningar av hur stora de är, är osäkra. Det finns också politiska och ibland etiska problem med att försöka kategorisera befolkningen i etniciteter. Att göra det har inte sällan använts i politiska syften, för att splittra människor och utöva makt. Det är inte heller glasklart hur en etnisk grupp ska definieras. Det är till exempel inte ovanligt att människor gifter sig över etnicitetsgränserna, och då är traditionen att

man räknar mannens och inte kvinnans etniska tillhörighet. Många gånger lever människor med olika etnicitet i fred med varandra i Afghanistans olika städer och byar.

Men några huvuddrag när det gäller folkgrupperna kan vara värdefullt att ha viss kännedom om.

De fyra största folkgrupperna är pashtuner, tadjiker, hazarer och uzbeker.

Pashtuner, tadjiker och uzbeker

Den största folkgruppen är pashtunerna, som beräknas utgöra 40-45 procent av befolkningen. De flesta pashtuner bor i de södra och östra delarna av landet och talar pashtu, ett av Afghanistans två officiella språk. Det finns en stor pashtunsk befolkning också i Pakistan.

Den näst största gruppen är tadjikerna som utgör cirka 25 procent av befolkningen. De bor framför allt i norr och nordöst och i städer. I väster, i Heratprovinsen, finns också en stor tadjikisk befolkning. De flesta tadjiker talar dari (afghansk persiska), Afghanistans andra officiella språk.

Uzbekerna, som utgör cirka 10-15 procent av befolkningen, bor främst i de norra delarna av

Afghanistan och talar antingen dari eller uzbekiska, som är ett turkiskt språk.

Hazarerna

Hazarerna utgör runt 10-15 procent av befolkningen och bor till stor del i de centrala högländerna, främst i provinsen Bamyān, liksom i städer som Kabul,

Mazar-e Sharif och i Herat. Mindre grupper med hazarer bor också i andra delar av landet.

Hazarer är av mongolisk härkomst. I motsats till de flesta andra grupper i Afghanistan är de flesta hazarer shiamuslimer. Hazarernas språk är hazaragi, en persisk dialekt, men de flesta talar även dari.

Hazarerna har historiskt varit diskriminerade, och ses ibland illa av andra grupper i Afghanistan. Men framför allt har de varit utsatta av olika regimer och grupper på grund av att de flesta hazarer är shiamuslimer. Olika makthavare, grupper och extremister har sedan slutet av 1800-talet förföljt och diskriminerat hazarer, och även genomfört massavrättningar och kidnappningar. För extremistgrupper som talibaner, al-Qaida och IS är shiamuslimer otrogna och därmed fiender. Efter talibanregimens fall 2001 blev situationen något bättre för hazarer, men de utsätts fortfarande för kidnappningar, våld och förföljelse. I juli 2016 attackerade till exempel IS-anhängare en civil hazar-demonstration i Kabul, och 80 människor dödades.

Under de senaste decennierna har många människor flytt från Afghanistan. Olika grupper har flytt vid olika tider. På senare år har många afghaner som flytt till Europa och Sverige varit hazarer.

De motsättningar som har funnits historiskt mellan olika etniska grupper kan ibland leva vidare i Sverige och i andra länder.

Några andra folkgrupper

Det finns ytterligare en rad mindre folkgrupper i Afghanistan, som turkmener, araber, kirgiser, nuristanier, med flera.

I norra Afghanistan finns turkmener, som talar det turkiska språket turkmenska eller dari. Där finns även daritalande araber. Små grupper araber bor också i östra Afghanistan. Vidare finns kirgiser (ett turkiskt folk) och pamirer (ett dardiskt folk) längst i nordost; balucher och brahuier i söder och väster, samt aimaker av olika inriktningar i västra Afghanistan.

I bergstrakterna i öster, i huvudsak i Nuristan-provinsen, bor nuristanier. De talar fyra indoiranska språk och är det sista folk som islamiserades i Afghanistan. I utkanterna av Nuristan bor också pashaier. Många av de folkgrupper som bor i Afghanistan finns också i grannländerna Iran, Pakistan, Turkmenistan, Uzbekistan och Tadzjikistan. I många fall bor det fler ur dessa grupper i grannländerna än i Afghanistan.

Språk

Det talas över 30 språk i Afghanistan. De två största är dari och pashtu som också är Afghanistans två officiella språk. Dari och pashtu är indoeuropeiska språk och därmed besläktade med de flesta språk som talas i Europa, däribland svenska. Dari är särskilt nära besläktat med farsi, som talas i Iran. Dari och pashtu skrivs med arabiska bokstäver. Dessutom finns det ett antal språk som är nationella.

I områden där en majoritet av befolkningen talar ett tredje nationellt språk vid sidan om de två officiella – som till exempel de turkiska språken uzbekiska och turkmenska och språken balochiska, pashai, nuristanska språk och pamiriska – är dessa lokalt också officiella språk.

Fotboll är en populär sport även i Afghanistan. Killar i byn Thakt-i Rustam i provinsen Samangan. Foto Christoffer Hjalmarsson.

Foto Shutterstock.

Religion och tradition

Afghanistan är officiellt en islamsk republik, och afghaner är oftast djupt troende muslimer.

Enligt den afghanska konstitutionen är Afghanistan en islamsk republik där ”inga lagar får strida mot den heliga religionen Islam”. Enligt konstitutionen är staten också skyldig att försvara mänskliga rättigheter och garantera folkets grundläggande fri- och rättigheter. Vidare har bekännare av andra religioner än islam rätt att fritt praktisera sin tro inom lagens ramar.

Cirka 99 procent av befolkningen är muslimer. Majoriteten är sunnimuslimer och cirka 15 procent uppskattas vara shiamuslimer. Det finns även en liten minoritet sikher och hinduer, liksom ett fåtal kristna i landet.

Det lokala religiösa ledarskapet är mullorna, som leder bönen i de lokala moskéerna, undervisar barnen i islam och fördelar allmosorna till de fattiga.

Sunnism och shiism

Inom islam i världen finns två huvudinriktningar: sunnitisk islam och shiitisk. Inom dem finns en rad olika inriktningar. I Afghanistan dominerar alltså den sunni-muslimska inriktningen men en inte obetydande del av befolkningen, cirka 15 procent, bekänner sig till shia-islam. Det är framför allt inom gruppen hazara som shia-muslimer finns.

Globalt räknar sig 85-90 procent av dem som bekänner sig till islam som sunni-muslimer, övriga till shia. De flesta muslimska länder är huvudsakligen sunnimuslimska, medan shiainriktningen är statsre-

ligion i Iran och är i majoritet även i Irak samt Azerbajdzjan och Bahrain. Sunnismens starkaste fäste är Saudi-Arabien, med en särskild form av sunnism, kallad wahhabism, där även alla muslimers mest heliga vallfärdsorter Mekka och Medina ligger. Även i Saudi-Arabien finns en shiitisk minoritet.

Grunden för uppdelningen mellan sunnism och shiism går historiskt tillbaka ända till dagarna efter profeten Muhammeds död, och gäller synen på vem som var den rättmätiga arvtagaren till det religiösa ledarskapet. Shiamuslimer menar att det var Muhammeds kusin och svärson Ali som Muhammed utsett till sin efterträdare. Ordet shia är en förkortning av ”shiat Ali”, som betyder Alis följare. Sunni-muslimer menar istället att det var Muhammeds vän, rådgivare och svärfar Abu Bakr som var Muhammeds efterträdare. Abu Bakr valdes därmed till islams förste kalif och blev då både politisk och religiös ledare för religionen. En minoritet höll dock fast vid att Ali och hans släkt var islams rättmätiga arvtagare, och de blev de första shiamuslimerna. Shiiter använder benämningen imam för sin högste ledare, medan sunniter använder ordet kalif. De flesta shiiter är imamer vilket betyder att de räknar med 12 imamer under historiens lopp. Den tolfte imamen tänker man sig leva i det fördolda sedan mer än tusen år och väntas komma tillbaka en dag.

Sunnismen har haft flera olika kalifdynastier, och den sista var den osmanska som försvann i och med den turkiska revolutionen under Atatürk på 1920-talet. Sunnismen saknar sedan dess kalif. IS hävdar

nu att man har återupprättat kalifatet, men det är ytterst få sunniter som accepterar det anspråket. Eftersom shiiterna aldrig har erkänt kalifatet överhuvudtaget, så betraktas de av IS som själva huvudfienden.

Det finns en del teologiska skillnader mellan sunnism och shiism, men viktigt är att tillhörigheten till den ena eller andra riktningen ofta fungerar som markör för social tillhörighet eller stamtillhörighet, något som är tradition inom familj och släkt och stam ibland också för en etnisk grupp (som hazarerna). Det handlar i vår tid främst om makt och politik, där en grund för dagens konflikt är schismen mellan stormakterna Iran och Saudiarabien, som pågått sedan den iranska revolutionen 1979. Extremister som kan tänka sig att ta till våld mot dem som man ser som fiender finns inom båda inriktningarna.

Buddhistisk historia

Före islams inträde mot slutet av 600-talet var buddhism den dominerande religionen i det område som idag är Afghanistan. Läran spreds hit på 300-talet före Kristus från Indien och nådde sin höjdpunkt under den indiska Kushan-dynastin, som varade in på 200-talet av västerländsk tideräkning. Buddhism fanns sedan kvar parallellt med islam ytterligare några hundra år, till 1000-talet, då den nya religionen helt trängde ut den gamla.

Det finns många arkeologiska vittnesmål om den tidigare buddhistiska närvaron i det forntida Afghanistan, där de mest kända är de enorma Buddha-statyerna i Bamyán som sprängdes av talibanerna 2001. På Kabuls nationalmuseum kan man se ett stort antal buddhistiska skulpturer som räddades av museipersonal under talibaneran.

Tradition eller religion?

Religionens ställning är mycket stark i Afghanistan, men tolkningarna kan variera mellan olika landsändar och mellan folkgrupper, familjer och individer, inte bara mellan de olika trosinriktningarna. Här spelar också traditioner en stark roll – traditioner som ibland uppfattas som religiösa, men egentligen inte är det. Det är en diskussion som ibland tas upp av religiöst aktiva som arbetar för mänskliga rättig-

heter i Afghanistan. Som exempel finns frågan om kvinnors rätt till utbildning. Enligt Koranen och enligt hadjit (profetens handlingar och uttalanden) ska alla människor söka kunskap, och därför har även kvinnor rätt till utbildning. Likaså har de enligt hadjit rätt att arva.

Men traditionen i stora delar av Afghanistan är att kvinnor varken bör få eller behöver utbildning, eller har arvsrätt. Därför arbetar en del organisationer med att i dialog med mullor sprida att mänskliga rättigheter inte står i konflikt med islam. Mullorna kan då i sina predikningar upplysa om vad religionen säger.

Pashtun wali

Bland pashtunerna finns en mycket stark hederskodex som benämns ”pashtun wali”. Grundpelarna är heder, gästfrihet och försvar av sitt territorium.

Hederskulturen inom pashtun wali är liknande den som finns i större delen av Mellanöstern och handlar bland annat om att beskydda och bevaka kvinnorna. Kvinnorna ses som bärare av familjens heder. Det handlar samtidigt om en mans stolthet och om manlighet – om att visa styrka, beslutsamhet, ge beskydd och försörja sin familj.

Gästfriheten är mycket stor – enligt pashtun wali-kodexen ska värden erbjuda sin gäst allt. Till och med om det är en fiende som kommer i nöd till ens dörr ska den erbjudas traditionell gästfrihet och skydd.

Men om främlingar kommer utifrån och attackerar landet ska det försvaras in i döden. Om någons heder skadats ska en man enligt pashtun wali hämnas. Stolthet är ett viktigt element i denna uppsättning levnadsregler.

Pashtun wali handlar också om att göra rätt och ta ansvar för sina handlingar. Inom ramen för pashtun wali finns möjligheten att be om och få förlåtelse, om man begått något fel eller ett brott. Då samlas de äldste i ett rådslag, en jirga, med den som vill ha förlåtelse och den som orsakats skada. Man resonerar och försöker komma fram till försoning, inte sällan genom uppgörelser som kan innehålla ekonomisk kompensation till den som lidit skada.

Manligt byråd "Shura" i distriktet Dehdai i provinsen Balkh. Foto Malin Hoelstad.

Gatubild från staden Jalalabad, provinsen Nangarhar. Att som mannen på cykeln hålla halsduken i munnen är vanligt och ger lite skydd mot damm och avgaser.
Foto Christoffer Hjalmarsson.

Socioekonomiska förhållanden

Afghanistan rankas som Asiens fattigaste land. Enligt Världsbanken lever en tredjedel av befolkningen på en inkomst under 100 dollar i månaden. På 2015 års HDI-index ligger Afghanistan på 171:e plats i världen av 188 länder (där Sverige delar 14:e plats med Storbritannien, och Norge är högst rankat).

Utvecklingen har hämmats kraftigt av de senaste nästan fyra decenniernas krig, konflikter, invasioner och ockupation. Men den sociala och ekonomiska utvecklingen i Afghanistan går ändå långsamt framåt. Sedan 2002 har det gjorts markanta sociala framsteg framför allt inom utbildning, hälsovård och kommunikationer. Kvinnor och flickor har i något större utsträckning blivit en del av det offentliga livet, men det är lång väg kvar till ett jämställt deltagande i livet utanför hemmet. Utvecklingstakten ser väldigt olika ut i olika delar av landet, framför allt mellan stad och landsbygd.

Den svåra fattigdomen har minskat marginellt de senaste åren, sett till landet som helhet, men i nordöstra Afghanistan har den istället ökat dramatiskt. Det är i de norra och västra delarna den minskat något.

Majoriteten (cirka 70 procent) av befolkningen lever på landsbygden utanför städerna, även om det pågår en urbanisering också i Afghanistan samt stora migrationsrörelser av olika slag – som flykt undan

konflikt, både inom landet och ut ur det, samt arbetskraftsmigration.

Utveckling pågår men klyftorna ökar

Många afghaner har fått förbättrade levnadsförhållanden under senare år, som till exempel ökad tillgång till rent vatten, sanitet och elektricitet. Tillgång till rent vatten var 54 procent år 2014 enligt FN.

Fler kan läsa och skriva och allt fler barn går i skolan. Men läskunnigheten ligger fortfarande på mycket låga 34 procent, enligt FN:s beräkningar. Och många barn, särskilt flickor på landsbygden, avslutar inte sin grundskoleutbildning.

Fler har fått tillgång till social service, men enligt Världsbanken har inkomstklyftorna ökat. De 20 procenten av befolkningen som har det sämst ställt fick mellan 2008 och 2012 det sämre, medan de mest välbärgade 20 procenten fick det bättre. Fattigdomen är utbredd på landsbygden. Svårast har de som lever i de bergiga nordöstra, östra och västcentrala regionerna. Men antalet människor som lever i fattigdom i städerna har ökat, även om gapet mellan stad och landsbygd finns kvar. En orsak är att många har flyttat till städerna i sökandet efter jobb och ett bättre liv. I Kabul beräknas idag runt en miljon människor leva i extrem fattigdom.

Lär känna
Afghanistan

Kvinnligt byråd "Shura" i distriktet Dehdai i provinsen Balkh. Foto Malin Hoelstad.

Kvinnor och flickor, pojkar och män

I Afghanistan råder mycket starka traditioner av könsåtskillnad, särskilt på landsbygden. Flickor och pojkar går inte i samma skolklass, åtminstone inte från 12 års ålder och uppåt. Flickor undervisas heller inte av manliga lärare från den åldern, vilket gör att många flickor helt enkelt inte får skolgång från puberteten. Det råder stor brist på kvinnliga lärare (och på utbildade lärare över huvud taget).

Uppfostran för flickor respektive pojkar

Från tidig ålder uppfostras flickor i att det är många saker de inte kan eller får göra, på grund av sitt kön. Från skolåldern får de lära sig att de inte bör umgås med pojkar, och i skolan separeras flickor och pojkar i olika klasser åtminstone från 10-12-årsåldern.

Det är sällsynt att se flickor spontant spela boll ute, cykla eller simma i floden – i alla fall från cirka 10-årsåldern och uppåt. Pojkar åtnjuter mycket större frihet, men åläggs också ett större ansvar. På dem läggs att beskydda sina systrar, och när de blir tonåringar lär de sig att de också har ett ansvar för familjens ekonomi. Det är en viktig faktor bakom det faktum att de allra flesta ensamkommande i Sverige och Europa är pojkar. En del av dem har sänts ut för att försöka se till att skaffa bättre försörjning för sina familjer. Ofta resonerar också familjerna att resan är alldeles för farlig för flickor.

En analys av varför afghanska familjer skickar sina minderåriga ungdomar till Europa finns i rapporten "Why do children undertake the unaccompanied journey?", av UNCHR 2014.

Hälsosituationen för kvinnor

Traditionen förbjuder att kvinnor undersöks av manlig läkare, något som gör att många kvinnor, framför allt på landsbygden, inte får den läkarvård de behöver. Det är ont om kvinnliga läkare, bland annat beroende på att så få kvinnor genomgår högre utbildning. Säkerhetsläget gör också att kvinnor, i högre grad än män, har svårare att ta sig till de kliniker och vårdmottagningar som finns. I enlighet med tanken att kvinnor inte ska lämna hemmet utan manligt beskydd, är de också i högre grad hänvisade till hemmet.

Mödradödligheten är hög: 400 kvinnor av 100 000 dör i samband med graviditet och förlossning, att jämföra med 4 i Sverige. Endast en handfull länder i världen har ännu högre mödradödlighet än Afghanistan. Men mödradödligheten har minskat markant under den senaste cirka tioårsperioden, något som brukar räknas till en framgångsfaktor för utvecklingen i Afghanistan.

Svenska Afghanistankommittén har satsat en stort på att utbilda barnmorskor i Afghanistan.

Könsrelaterat våld

Säkerhetsläge och tradition gör det svårt för kvinnor att röra sig utanför hemmet, men det är långtifrån alltid en säkrare plats.

Olika studier visar att kvinnor i Afghanistan i mycket hög grad är utsatta för våld, framför allt i hemmet och då främst av en nära anhörig. Vanligast är att det är kvinnans make. Fysisk och psykisk miss-

handel är vanligt, ibland grov, även våldtäkt inom äktenskapet. Forskning visar att det är en mycket vanlig uppfattning hos både män och kvinnor att en man bör "bestraffa" sin kvinna om hon inte uppfyller normen för en god hustru.

Mörkertalen för misshandel och även dödsfall på grund av våld mot kvinnor är troligtvis mycket stora.

Det finns ytterst få kvinnocenter där misshandlade eller hotade kvinnor kan få skydd. Sedan 2009 finns en särskild lag mot våld mot kvinnor, kort kallad EVAW (Elimination of Violence Against Women) som förbjuder våld mot kvinnor i hemmet. Den har inte tagits av parlamentet, utan endast godkänts av presidenten. För att lagen ska gälla fullt ut måste den gå igenom parlamentet. Många kvinnorrättsaktivister är oroliga för att den i så fall kommer att röstas ner.

I praktiken står lagen i konflikt med gamla djupt rotade föreställningar om hur en kvinna bör uppföra sig och rättssäkerheten är mycket låg för kvinnor. Till exempel kan en kvinna som flyr ett hem där misshandel och brutalitet förekommer bli misstänkliggjord av domare och åklagare för otrohet eller på annat sätt "dåligt" uppförande. Många gånger skickas

hon tillbaka till det hem där hon utsatts för våld. Hon kan också dömas till fängelse om otrohet misstänks.

Våldtäkt utanför hemmet anses vara ett mycket grovt brott. Så argumenterade bland annat talibannerna vid sitt maktövertagande att de ville skydda kvinnorna, som varit utsatta för bland annat massvåldtäkter av krigsherrarnas trupper under inbördeskriget dessförinnan.

Men ökad medvetenhet om kvinnors rättigheter, både bland afghanska kvinnor och män, har också bidragit till att fler fall av våld mot kvinnor nu anmäls. När något särskilt brutalt fall av våld mot kvinnor uppdagas, leder det ofta till debatt och demonstrationer. Ett exempel är fallet Farkhunda, den unga kvinna som lynchades till döds i Kabul våren 2015 efter att felaktigt påståtts ha bränt en Koran. Tusentals demonstrerade då mot kvinnovåldet och en rad män som var inblandade dömdes till stränga straff, fyra av dem till döden. Några domar överklagades och dödsstraffen omvandlades senare till långa fängelsestraff. Andra gick helt fria. Hela rättsprocessen har starkt kritiserats av många.

Foto Malin Hoelstad.

Afghaner på flykt

Afghaner har flytt sitt land i vågor under de senaste decennierna. En del har återvänt, eller tvingats tillbaka. Många flyr också inom landet. FN räknar med ungefär 1,2 miljoner internflyktingar i Afghanistan, och en stark ökning under 2016.

Efter talibanregimens fall 2001 återvände så många som drygt 5,5 miljoner människor från i huvudsak Pakistan och Iran. Det har gjort det svårt för många att försörja sig eftersom den odlingsbara jorden (cirka 12 procent av landets yta) inte har ökat, tvärtom.

Alla minor som placerats ut under de många åren av krig har gjort jorden obrukbar. En annan faktor att det är mer lönsamt att odla vallmo för opiumframställning än andra grödor. Samtidigt har befolkningen hela tiden trots flyktvågorna ökat.

Miljontals återvändare och andra familjer med försörjningsproblem på landsbygden har flyttat in till städerna. Huvudstaden Kabul hade cirka en miljon människor 2001, och hade ökat till uppskattningsvis 3,6 miljoner 2015.

Osäkerhet och krigshandlingar i olika delar av landet, försörjningsproblem och naturkatastrofer av olika slag har lett till att det finns cirka en miljon internflyktingar.

Det finns fortfarande kvar cirka 2,5 miljoner afghanska flyktingar i Pakistan och cirka 2 miljoner i Iran (varav minst en miljon är icke-registrerade flyktingar och illegala invandrare). Redan före kriget fanns det uppemot en halv miljon afghaner som arbetade legalt och illegalt i Iran.

Från mitten av 2016 har antalet människor på flykt inom landet och människor som återvänt från Pakistan ökat kraftigt, då Pakistan skärpte sina regler för afghanska flyktingar i landet. Läs mer i avsnittet "Afghaner i Pakistan".

FN:s organ larmade i rapporten "Afghanistan flash appeal" i september 2016 om en förvärrad humanitär kris i Afghanistan till följd av det ökade antalet internflyktingar och återvändande.

Varför så många 2015?

År 2015 såg Europa och Sverige en mycket stor ökning av asylsökande, och den andra största gruppen kom från Afghanistan, efter Syrien. Till Sverige kom 41 000 afghaner, 23 000 av dem var ensamkommande minderåriga. Många frågade sig varför så många afghaner lämnade sitt land just då, eftersom förhållandena i Afghanistan var svåra också åren dessförinnan.

En del analytiker menar att många afghaner hade hyst stora förhoppningar på utvecklingsmöjligheterna för sig själva i sitt hemland fram till år 2014, då det hölls omfattande allmänna val och en ny, folkvald president intog ledarskapet: Ashraf Ghani.

Valresultatet var inte okomplicerat och ledde inte till nationell enighet. Efter en lång och våldskantad valprocess proklamerades Ashraf Ghani vinnare efter en andra valomgång i juni, men den andra huvudkandidaten, Abdullah Abdullah, anklagade omedelbart Ghani för valfusk. Det ledde till låst läge hela sommaren 2014 med ömsesidiga anklagelser mellan kandidaterna och deras läger, och ingen president kunde tillsättas. Inte förrän USAs utrikesminister John Kerry reste till Afghanistan i augusti och satte sig ned med de båda rivalerna i långa förhandlingar. Till sist kunde man enas om en princip för makt-

delning och tilldela Ghani presidenttiteln, medan Abdullah blev försteminister. Ghani svors in 29 september 2014.

Men den afghanska regeringen har därefter präglats av stora slitningar mellan de båda ledarnas respektive läger. President Ghani har haft begränsat handlingsutrymme, och bristen på tydliga förändringar i landet har skapat missnöje och frustration. Kerrys medling mellan presidentkandidaterna har också gett talibanerna vatten på sin kvarn att Ghani-administrationen styrs av USA.

Att valet var av enorm betydelse för afghanerna visar också den mycket livliga debatten i medier och på sociala medier, något ganska ovanligt i regionen. Efter så många år av krig och konflikt var förväntningarna oerhört stora, liksom engagemanget. Valdeltagandet beräknas ha varit högt, cirka 58 procent.

Foto Christoffer Hjalmarsson.

Brist på framtidstro – ett skäl till flykt

Framtidstron bland afghanerna dippade rejält under 2015. Det visar det årets undersökning, "A Survey of the Afghan People". Detta efter att framtidstron hade ökat varje år under en tioårsperiod. Och trots presidentvalet året innan – eller antagligen på grund av det – hade afghanernas tilltro till demokratin också sjunkit rejält detta år.

Afghanernas största orosmoment gäller ekonomi och försörjningsmöjligheter, samt säkerhet.

Eftersom förväntningarna på den nya regeringen varit mycket höga, blev därmed besvikelse och hopplöshet starka reaktioner bland många afghaner redan året därpå när så lite visade sig hända som pekade i positiv riktning.

För trots stora positiva förändringar på många områden i landet under åren efter 2001, har inte säkerheten förbättrats – tvärtom. Talibaner, IS och andra oppositionella väpnade grupper har successivt ökat sitt inflytande. Attacker som drabbar civil-

befolkningen har också ökat. FN:s mätning av antal dödade och skadade visar en ökning för varje år sedan 2009 när mätningarna startade. Valåret 2014 innebar en kraftig ökning av våldet, och det har fortsatt att öka även 2015 och 2016. Den nuvarande afghanska regeringen och dess president kritiserar ofta för att ha för nära band med väst, främst USA, inte bara bland talibaner.

Ekonomi har samtidigt försämrats överlag och med den har arbetslösheten och fattigdomen ökat.

Försämrat säkerhetsläge

Under de senaste åren har varje år betytt ett ökat antal attacker, ökat antal skadade och döda i Afghanistan. Enligt FN:s Afghanistanmission UNAMA ökade antalet döda civila år 2016 och var då 11 418 personer. Det är mer än en fördubbling sedan FN började föra statistik 2009.

Efter att ISAF-styrkornas mandat upphörde 2014 har också de väpnade oppositionella grupperna, med talibanerna i spetsen, ändrat sin krigföringstaktik. Från gerillakrigföring under många år använder de nu i allt högre grad konventionell krigföring med markstrider för att öka sin territoriella kontroll. Det är också en stridstaktik som skördar flest civila offer. Antalet väpnade sammandrabbningar ökade under 2016, jämfört med 2015. Förutom de många civila offren, har detta också ökat förlusterna bland de stridande parterna. Under 2015 förlorade den afghanska armén till exempel över 12000 man.

Säkerhetsläget är svårbedömt och böljar fram och tillbaka, vilket det gjort under lång tid. Det är inte heller alltid lätt att avgöra om det är talibanerna eller regeringen som har kontroll i ett visst distrikt – ibland har regeringen kontroll över endast administrationsbyggnaden, eller stadskärnan, medan talibanerna kontrollerar allt runtomkring.

IS finns sedan ett par år i Afghanistan, men har ännu endast kontroll över marginella områden. De bekämpas också av både regeringen och talibanerna. IS bedöms inte ha förutsättningar att på allvar växa och sprida sig i Afghanistan, eftersom de saknar det stöd hos lokalbefolkningen som talibanerna ofta har. Men IS stod bakom en attack mot en civil hazarademonstration i Kabul i juli 2016, där 80 människor dödades och över 250 skadades.

Ensamkommande minderåriga

Under 2015 sökte drygt 23 000 ensamkommande afghanska barn asyl i Sverige. Det utgjorde mer än hälften av alla afghaner som sökte asyl under hela året. Nästan alla av dem var pojkar i tonåren. Under 2016 har antalet asylsökande överlag gått ned drastiskt igen, på grund av de åtgärder som inte bara Sverige utan även EU vidtagit för att försvåra för icke europeer att ta sig till Europa och söka asyl.

Drakflygare, Kabul. Foto Björn-Åke Törnblom.

Men varför så många unga pojkar från Afghanistan kom under 2015 är en fråga många undrar över. Och varför just till Sverige, som tog emot flest antal ensamkommande afghaner av alla europeiska länder 2015.

Att så många unga flydde Afghanistan beror till stor del på att landet har en mycket ung befolkning. Och att så många kom till just Sverige beror sannolikt på att Sverige haft ett jämförelsevis gott mottagande av minderåriga asylsökande. Sverige har tagit emot afghaner på flykt sedan Sovjets ockupation, vilket också gör att det finns sociala nätverk av svensk-afghaner. Möjligheten till utbildning har också varit en stark faktor för unga.

En viktig aspekt är också att Afghanistan levt med krig i snart 40 år. Det påverkar det kollektiva minnet och den kollektiva framtidstron. När många i föräldragenerationen med egna minnen från sovjetisk invasion, inbördeskrig och talibanstyre nu i hög grad förlorat framtidstron efter att så många förhoppningar inte infriats, sänder de sina ungdomar att söka en bättre framtid i Europa.

Drygt hälften av de ensamkommande afghanska minderåriga kommer direkt från Afghanistan, övriga kommer hit från Iran. En stor del av de senare har, trots sin nationella identitet som afghaner, aldrig varit i Afghanistan. Många av de ensamkommande barnen är hazarer, en folkgrupp som historiskt varit diskriminerad.

Att det främst är pojkar som kommit har att göra med de könstraditioner som råder i Afghanistan och synen på könens styrkor och förmågor. Pojkar förväntas ta ansvar för familjens försörjning, och antas även klara av de strapatser flykten till Europa innebär bättre än flickor.

Avtal om återsändande av afghaner från Sverige

Mot slutet av 2015 inledde den svenska regeringen förhandlingar med den afghanska om ett så kallat återvändaravtal, och i oktober 2016 meddelade justitie- och migrationsminister Morgan Johansson att ett sådant ingåtts. Det ska göra det lättare för Sverige att skicka tillbaka de afghaner som inte beviljats asyl, något som före avtalet varit svårt då de afghanska myndigheterna inte varit villiga att ta emot sina landsmän.

Beskedet ledde till omfattande protester och debatt i Sverige, eftersom det rådande säkerhetsläget samt den allmänna situationen i Afghanistan gör det oerhört svårt för dem som skickas tillbaka att klara såväl sin försörjning som sin säkerhet. Många befarrar att ett återsändande av tiotusentals afghaner också kommer att ytterligare öka instabiliteten i landet.

Efter att avtalet trätt i kraft har svenska medier i flera fall rapporterat om situationen för återvändande afghaner, som beskrivs som mycket svår. Förutom det förvärrade säkerhetsläget finns ytterst få möjligheter till arbete och försörjning. De sociala skyddsnetten i landet är obefintliga.

Foto Christoffer Hjalmarsson.

I december 2016 utfärdade Migrationsverket också ett nytt så kallat rättsligt ställningstagande gällande Afghanistan. Det gjorde verket senast i juni 2015. Eftersom säkerhetsläget därefter har försämrats ytterligare anser Migrationsverket i sitt nya ställningstagande att väpnad konflikt råder i alla Afghanistans provinser utom tre. Det kan påverka möjligheterna för en del personer som redan fått avslag på sin asylansökan att få en ny prövning, men innebär inte att alla asylsökande från Afghanistan kommer att få stanna.

Flykt inom landet och till grannländerna

Afghaner är den allra största flyktinggruppen i Asien, enligt UNHCR. Även om afghaner som flytt sitt land

finns i ett 70-tal länder i världen, lever 95 procent av dem i Iran eller Pakistan – en del sedan generationer. UNCHR har efter Afghanistans nyvalda regerings tillträde 2014 samarbetat nära med den, samt med de iranska och pakistanska myndigheterna, för att underlätta för afghaner att återvända till Afghanistan.

Den ökade osäkerheten och instabiliteten i landet ledde till att under 2015 runt 190 000 afghaner flydde till länder i västvärlden, varav ungefär en fjärdedel var ensamkommande minderåriga.

Men miljoner afghaner finns kvar i grannländerna. Och inom Afghanistan ökade antalet internflyktingar – människor som lämnat sina hemtrakter för andra platser i landet – med 70 procent under 2014. UNCHR beräknar att det idag finns 1,2 miljoner internflyktingar i Afghanistan.

Afghaner i Iran

Till Iran har afghaner flytt sedan 1800-talet i olika vågor. Den största gruppen bland de afghanska flyktingarna i Iran är hazarer. Eftersom Iran är shiamuslimskt är det ofta lättare för hazarer att leva där än i exempelvis Pakistan, och språket farsi (iransk persiska) och dari (afghansk persiska, som de flesta hazarer talar) är närbesläktade. Arbetsmarknaden är också bättre än i Afghanistan.

De som har officiell flyktingstatus i Iran får ett särskilt id-kort som ger rätt till grundläggande social service, som sjukvård och grundutbildning. Men ett stort orosmoment är att dessa id-kort har tidsbestämd giltighetstid, ofta bara tre månader, och sedan måste förnyas. Om man missar sin tid för återregistrering som flykting kan man inte få sin status förnyad.

Många afghaner har aldrig ens varit i Afghanistan. För dem möter det särskilt stora problem att tvingas flytta dit. Irans flyktingpolitik gentemot afghaner har gradvis hårdnat, efter att ha varit relativt generös fram till 2001. Efter talibanregimens fall har de iranska myndigheterna i princip slutat bevilja afghaner uppehålls- och arbetstillstånd, men man har visst överseende med de illegala flyktingarna inom områden där det behövs arbetskraft. De som är illegala flyktingar riskerar dock hela tiden att bli påkomna och bli återsända till Afghanistan. Under 2014 rapporterar FN:s flyktingorgan UNHCR att runt 200 000 afghaner deporterades från Iran.

Sedan 2007 får inte afghanska flyktingar heller bo var de vill i Iran, utan bara i vissa bestämda provinser.

På senare tid har också de iranska myndigheterna börjat rekrytera soldater till kriget mot IS för Syriens sida bland de afghanska flyktingarna, då Iran stöder den syriska regimen. Uppgifter indikerar att tiotusentals afghaner slåss på den syriska regimen sida. Det rapporteras om både tvångsrekrytering och om påtryckningsmedel som betydande belopp i pengar, eller frigivning från fängelsestraff mot soldattjänst

för Bashar Al-Assads sida i Syrien. Uppgifterna har lett till att fler unga afghanska män valt att fly vidare.

Afghaner i Pakistan

Afghaner från den pashtunska gruppen – främst från östra och södra Afghanistan – har i högre grad valt att fly till Pakistan, på grund av kulturella och språkliga skäl, men även andra afghanska grupper har flytt dit genom tiderna. Precis som i Iran har många afghaner levt där i decennier och generationer. Man räknar med att cirka 2,5-3 miljoner afghaner lever i Pakistan, varav ungefär 1,5 miljoner som registrerade flyktingar. En hög andel av de afghanska flyktingarna är barn och unga. Många är födda där och har aldrig levt i Afghanistan. En del lever i flyktingläger som blivit mer eller mindre permanenta, andra lever mer integrerade i det pakistanska samhället.

Men även här har myndigheterna på senare tid gjort det svårare för afghaner. Stark oro utbröt när Pakistan under sommaren 2016 meddelade att alla afghaner måste lämna landet senast till årsskiftet 2016/17. Därefter måste alla registrerade afghanska

flyktingar ha ett registreringsbevis, och de illegala flyktingarna måste ha visum för att få stanna, något som är mycket svårt för de flesta att ordna.

Beskedet ledde till en stark och hastig ökning av antalet afghaner som lämnade Pakistan. Enligt FN:s samordningsorgan för humanitära frågor, UNOCHA, återvände närmare en miljon afghaner under 2016 – den absoluta merparten under årets andra halva. En dryg tredjedel av dem är icke-registrerade flyktingar. På grund av det svåra läget i Afghanistan innebär det en humanitär kris för de många människor som är utlämnade åt att av egen kraft klara sig där och många spontana flyktingläger har uppstått. UNCHR ger bara hjälp åt registrerade flyktingar, och IOM (International Organization of Migration) kommer bara kunna bistå en mindre del av de som är oregistrerade. De övriga är hänvisade till sig själva.

Svenska Afghanistankommittén har utökat den verksamhet organisationen redan har längs den pakistanska gränsen, för att också kunna ta emot flyktingar vid sina kliniker och skolor.

Flickor i första klass i byn Beniga, provinsen Nangarhar. Foto Christoffer Hjalmarsson.

Utbildning

Afghanistan har en mycket ung befolkning: cirka 70 procent är under 25 år. Trots utbredd fattigdom, brist på utbildade människor och bristande statliga resurser har utvecklingen inom utbildningssektorn varit explosionsartad efter 2001. Antalet barn i skolan har ökat från då omkring en miljon barn (varav cirka 10 procent flickor) till omkring 7-8 miljoner idag (varav

omkring 35 procent flickor). Men i de siffrorna göms också elever som varit frånvarande i upp till tre år, så de är inte helt rättvisande.

När kriget började med Sovjetunionens ockupation 1979 gick mycket få flickor i skolan utanför städerna. I många provinser gick bara 1-3 procent av flickorna i skolan. På landsbygden hade 1979 under

en procent av kvinnorna över 25 år gått i skolan och ingen av dessa hade då avslutat grundskolan. I städerna hade knappt 12 procent av kvinnorna gått i skolan.

Antalet universitet har ökat från cirka ett dussin 2001 till 124 idag, varav 34 är statliga, av varierande kvalitet. Idag finns över 120 000 universitetsstudenter, jämfört med cirka 8 000 år 2001.

Läskunnigheten i Afghanistan är fortfarande låg med internationella mått mätt: 34 procent kan läsa och skriva.

Den kraftiga expansionen har också inneburit att kvalitén inte har hängt med och är låg både på skolor och på universitet. Det är stor brist på kompetenta och utbildade lärare, framför allt kvinnliga – vilket är avgörande för att lite äldre flickor ska få utbildning. Det görs satsningar på att utbilda lärare och höja kompetensen på dem som redan finns, men det kommer att dröja många år innan undervisningen håller en acceptabel standard på alla landets skolor.

Det finns uppskattningsvis drygt 14 000 grundskolor i landet, men strider, hot och bristande säkerhet har lett till att många skolor stängs – ibland tillfälligt, ibland för gott. I januari 2014 uppgavs 550 skolor vara stängda i olika delar av landet. Antalet varierar hela tiden beroende på situationen lokalt i olika områden.

Läskunnigheten bland vuxna (över 15 år) beräknas ha ökat från 23,5 procent (kvinnor 12 procent och män 32,4 procent) 2007 till 34 procent (kvinnor 18 procent och män 50 procent) 2013. På landsbygden beräknas 10 procent av kvinnorna och 37 procent av männen vara läskunniga.

Det afghanska skolsystemet

Den afghanska skolan är indelad i tre stadier: lågstadiet (primary school), mellanstadiet/högstadiet (middle school), och gymnasiet (secondary school).

Det första stadiet är på sex år och gäller åldern 7-13 år, det vill säga som svenskt låg- och mellanstadium.

Det andra stadiet är på tre år och gäller 13-16-åringar, det vill säga ungefär motsvarande svenskt högstadium.

Det tredje stadiet gäller åldern 16-19 år, det vill säga som svenskt gymnasium.

I de första sex årskurserna lär sig barnen grunderna i läsning, skrivande, och matematik. Språken dari och pashtu finns på schemat från första klass. I fjärde klass införs även engelska, och i sjunde klass arabiska. Religion är ett skolämne från början och genom hela skolan. Naturvetenskapliga ämnen kommer först i sjunde klass.

Många har inte ens gått i skolan

Den kanske största och viktigaste skillnaden mellan Sverige och Afghanistan när det gäller skolgång är

tillgången till skola. Många barn har inte fått någon skolgång alls, eller bara en mycket sporadisk sådan. I vissa byar finns inte skolor, och på många håll stängs skolor tillfälligt eller för långa perioder, på grund av den konflikt som råder. Många barn och unga som kommer till Sverige har också årtal av flykt bakom sig, där de kan ha vistats i flyktingläger på olika håll eller levt under mycket sporadiska förhållanden utan regelbunden skolgång. Det gör att man kan räkna med att många har mycket stora brister i sin grundutbildning.

Auktoritär skolkultur

Den afghanska skolkulturen är generellt mycket auktoritär jämfört med den svenska. Läraren måste bemötas med stor respekt och barnen kan ofta känna direkt rädsla för honom eller henne. Att dua sin lärare, som man gör i Sverige numera, kan upplevas förvirrande och som en brist på respekt.

Många afghanska barn och ungdomar vågar inte fråga sin lärare när det är något de inte förstår, då det i Afghanistan ofta förekommer att läraren då blir arg. Det är inte ovanligt att barnen får en örfil om de visar sin okunskap.

Kritiskt tänkande och ifrågasättande är sällan något som premieras inom det afghanska skolväsendet, ens på universitetsnivå.

Gamla läromedel, låg allmänbildningsnivå

Generellt är allmänbildningsnivån lägre i Afghanistan än i Sverige. Det beror bland annat på att det fattiga landet inte haft resurser till att uppdatera och framställa nya läromedel. Böckerna kan därför innehålla mycket gamla kunskaper som inte gäller längre.

Exempel: i läroböcker i fysik idag kan det stå att atomer är den minsta enhet som finns i universum.

Nivån i matematik är också ofta mycket låg.

Det har hittills inte funnits nationella prov som kan utvärdera barnens kunskapsnivå på landnivå, men undersökningar tyder på att många inte kan utföra enkla beräkningar eller läsa enkla texter ens efter ett antal år i skolan.

Ingen sexualkunskap

Afghanska barn och ungdomar får ingen sexualundervisning i skolan. Enligt den statliga läroplanen kommer ämnet människans biologi upp först i årskurs 12, det vill säga det sista året när ungdomarna är 18-19 år. Där ingår kunskap om hur reproduktionen går till, och om mäns och kvinnors kroppar, samt allt annat som hör till människokroppen. Men lärare väljer ofta att hoppa över det avsnittet, då det upplevs som känsligt och tabu. Det händer att sidorna i läroboken helt enkelt rivs ut, så att ungdomarna inte heller ska kunna läsa till sig ämnet på egen hand.

Svenska lärare som möter afghanska ungdomar i

sin undervisning kan därför räkna med att ungdomarnas kunskaper på det området är låga eller obefintliga, liksom att de kan uppleva ämnesområdet som oerhört generande att tala om. Den öppenhet när det gäller ämnet sexualitet som numera finns i Sverige på de flesta håll är långt ifrån hur ämnet hanteras generellt i Afghanistan.

Flickor och skolgång – i realiteten

Talibanerna gjorde sig kända på 90-talet för att förbjuda flickskolor. Det kan ha gjort att många uppfattat att bara talibanerna är emot att flickor går i skolan.

Men dels har talibanerna på senare år gjort en viss omsvängning, och kan nu i många fall godkänna flickskolor under vissa omständigheter. Dels är det också viktigt att veta att den tradition som föreskriver att flickor främst har en roll i livet, att vara maka och mor, är djupt rotad långt utanför talibanernas krets.

Många anser därför att en flicka inte behöver någon ytterligare skolgång från det att hon blivit giftsvuxen. Och det kan i de samhällen där gamla traditioner lever som starkast vara redan i 12-årsåldern. Det sammanfaller logiskt med puberteten, så många afghanska flickor lämnar helt enkelt skolan när de får sin menstruation.

Förutom ett kanske svagt stöd hemifrån, komplieras flickors skolgång av en bristande kunskap om menstruation och kroppens utveckling. När skolorna ofta saknar hygieniska, avskilda toaletter, blir puberteten ett mycket konkret hinder för många flickor att fortsätta skolan.

Antalet flickor som börjat skolan har stigit markant på senare år, men det är fortfarande en utmaning att få dem att gå kvar i skolan ända upp till 19-årsåldern.

Talibanerna och moderna skolor

Under talibaneran blev regimen ökad i världen för att förbjuda flickor att gå i skolan. Inställningen var generellt att så kallade moderna eller västerländska skolor, med utbildning i en rad världsliga ämnen och inte enbart i islam, var emot sharia.

Men under senare år har talibanrörelsen centralt svängt. Den tidigare talibanledaren Mullah Mohammad Omar utfärdade under 2011 ett dekret om att hans följare inte skulle attackera skolor och hota skolbarn, och under 2012 deklarerade rörelsen att man inte längre motsatte sig utbildning av flickor. Även om lokala talibankommandanter oftast inrättat sig efter talibanrörelsens ledning så följs den inte alltid, det finns ganska stora variationer inom rörelsen. Trots den ändrade ideologiska linjen ökade antalet hot och konflikter mot skolor och skolpersonal med 86 procent under 2015 jämfört med samma period 2014. Talibanmedlemmar låg bakom flertalet av attackerna som medförde att nästan 140 000 barn inte fick tillgång till skolgång. Provinserna Nangarhar och Kunduz hörde till de provinser där flest incidenter skedde under 2015.

Skolhistoria

Fram till sent 1800-tal var den enda skolgång som fanns i Afghanistan helt inrymd i moskéer och var primärt av religiöst slag. Det var där barnen, det vill säga då endast pojkar, fick läs- och skrivundervisning, samt undervisning i Koranen.

Mot slutet av 1800-talet började så kallade moderna skolor av västerländskt snitt inrättas. Först bara för pojkar men i början av 1900-talet inrättades den första flickskolan.

Läraren Zemarai Khan undervisar första klasser i matematik. Utanför staden Jalalabad, provinsen Nangarhar. Foto Malin Hoelstad.

Afghanistan november 2014. Vänttrummet på vårdcentralen Aziz Khan. Foto Malin Hoelstad.

Sjukvård och folkhälsa

När talibanregimen föll 2001 hade bara runt 10 procent av afghanerna tillgång till sjukvård inom en timmes avstånd från hemmet. Idag uppskattas det vara drygt 60 procent. Antalet vårdcentraler har också ökat markant, från 496 stycken år 2003 till över 22 000 idag. Vidare har vägnätet reparerats och byggts ut kraftigt, så att människor lättare kan ta sig till vårdcentraler och sjukhus. Men ett stort antal kliniker fungerar mycket bristfälligt, bland annat brist på utbildad och kvinnlig personal, eller har tvingats stänga på grund av strider.

Ett allvarligt och ökande problem är att sjukvårdsinrättningar allt mer har attackerats av stridande parter i Afghanistan.

År 2015 utsattes exempelvis Läkare utan gränser sjukhus i Kunduz för bombningar av regeringsstyrkor, med Natos goda minne, och under de senaste åren har flera vårdcentraler på landsbygden som Svenska Afghanistankommittén driver utsatts för raiderna av antingen afghansk militär eller polis, eller av regeringstenta styrkor.

Sådana attacker är inte bara ett brott mot krigets lagar och Genèvekonventionen om skydd för sjukvård och patienter i krig, utan gör även att människor på landsbygden ofta känner det otryggt att söka vård när de är sjuka.

Detta är i sig ett allvarligt folkhälsoproblem. Svenska Afghanistankommittén, Röda korset och Läkare utan gränser är bland de organisationer som driver frågan om respekt för sjukvård i konflikt, nationellt i Afghanistan och internationellt.

Mödra- och barnhälsa

Mödra- och barnadödligheten är hög i Afghanistan. Men antalet barnmorskor har ökat starkt, från bara 467 stycken år 2002 till cirka 3 000 idag, och det har bidragit till att förbättra läget avsevärt.

Enligt den officiella statistiken har barnadödligheten sedan 2001 också sjunkit, från att vart fjärde barn dog före fem års ålder till 16 procent och spädbarnsdödligheten (barn under 1 år) från 165 per 1 000 födda till 77.

Antalet kvinnor som dör på grund av graviditet eller förlossning har sjunkit från 1 600 döda per 100 000 födselar år 2002 till cirka 400 döda per 100 000 födselar idag, enligt WHO. Man beräknar att endast 36 procent av alla förlossningar genomförs med utbildad barnmorska eller läkare.

Den utbredda fattigdomen gör att cirka 40 procent av barnen under fem år är kroniskt undernärda, hälften är svårt undernärda och över en tredjedel är underviktiga. Omkring tre fjärdedelar lider av olika typer av mineralbrist. En av de vanligaste dödsorsakerna för små barn är infektioner i luftvägarna.

Vaccinationer av barn mot kikhosta, stelkramp och difteri ligger idag på runt 70 procent, mot endast cirka 25 procent år 2001.

Men även om dessa förbättringar kan ses, så ligger Afghanistan fortfarande långt under genomsnittet i regionen när det gäller de flesta indikatorer för folkhälsa.

Funktionsnedsättningar

Ungefär 4,8 procent av afghanerna har någon grad av funktionsnedsättning, och 2,7 procent lever med svår funktionsnedsättning. Krig är den främsta orsaken, och därefter olyckor eller sjukdom. Man räknar med att i vart femte hushåll finns en person med funktionsnedsättning.

Personer med funktionsnedsättning utsätts inte sällan för diskriminering och har sämre tillgång till sjukvård, försörjningsmöjligheter och utbildning än andra. Det afghanska samhället erbjuder väldigt lite service eller försörjningsstöd, men vissa förbättringar kan ses på senare år. Många gånger drivs krav på inkludering och förbättrad samhällsservice av civilsamhällets organisationer. Svenska Afghanistankommittén har en stor verksamhet för att stötta personer med funktionsnedsättning, med rehabilitering, hjälpmedel och utbildning.

Folkhälsa

Genomsnittlig livslängd i Afghanistan är 59 år för män och 62 år för kvinnor. Det är avsevärt lägre än genomsnittet för regionen. Ändå är det en ökning med fem år sedan talibanregimens fall, då barnadödligheten sjunkit och medellivslängden därmed ökat.

Malaria finns i Afghanistan men drabbar endast en liten del av befolkningen, cirka en procent. Hiv/aidsförekomsten är också låg.

Tillgång till reproduktiv hälsovård är låg, cirka 22 procent av befolkningen har tillgång till sådan vård och information.

De vanligaste dödsorsakerna är infektioner i luftvägarna, hjärtsjukdom, diarréer, stroke, väpnad konflikt och graviditets- eller förlossningskomplikationer.

Bonde vid sin rotsaksodling utanför Jalalabad, provinsen Nangarhar. Foto Christoffer Hjalmarsson.

Vad afghanerna lever av

Jordbruket är den dominerande näringsgrenen i Afghanistan. Cirka 40 procent av befolkningen arbetar inom jordbrukssektorn och en tredjedel har jordbruk som sin huvudsakliga inkomstkälla. Omkring hälften av jordbrukarna bedriver jordbruk enbart för självhushåll. Många livnar sig vid sidan om jordbruket även av boskapsskötsel. Det finns också cirka 2,5 miljoner nomader, men en del av dem har blivit bofasta.

Cirka 30 procent arbetar inom servicesektorn och 10 procent inom bygnadsindustrin. Över 40 procent

av den arbetsföra befolkningen beräknas antingen vara arbetslös eller undersysselsatt. Varje år kommer omkring 400 000 nya människor ut på arbetsmarknaden. Det kvinnliga deltagandet på arbetsmarknaden är extremt låg, speciellt på landsbygden, och ungdoms - arbetslösheten är hög.

För att försörja sina familjer måste många män och pojkar på landsbygden säsongsarbeta i städerna under sommarhalvåret. Andra är gästarbetare i framför allt Iran och i länderna vid Persiska viken.

Lär känna
Afghanistan

Blå moskén i staden Mazar-e Sharif, provinsen Balkh. Foto Malin Hoelstad.

Afghanska högtider och vardag

Självklart varierar det mellan folkgrupper, landsändar, sociala grupper och familjer. Men de muslimska traditionerna förenar de allra flesta. Där är de två stora eid-högtiderna och nyåret Naw rooz, de viktigaste festliga tillfällen de flesta afghaner samlas kring.

Eid al-adha och Eid al-fitr

Eid al-fitr är kanske mest känd för icke-muslimer, men egentligen betraktas den andra eid – Eid al-adha – som den större högtiden. Eid al-adha firas till minne av Ibrahims (Abrahams) villighet att offra sin son, och infaller ungefär två månader efter Eid al-fitr.

Vid Eid al-adha slaktas av tradition ett djur – i Afghanistan kan det vara en ko, en kalv eller ett får. Dagen börjar med att man samlas tidigt för att be eid-bönen. Sedan samlas man hemma och kramar om varandra, och de äldre ger ofta barnen gåvor. Djuret tillagas och när alla ätit sig mätta, ger man också av maten till fattiga människor som har ont om mat. Därefter ägnar man två-tre dagar åt att besöka varandra, umgås och äta. Inför Eid vill många afghaner ha nya, traditionella finkläder, så skräddare brukar ha mycket att göra tiden före Eid. Eid al-fitr är festen som avslutar fastemånaden Ramadan. Även här är maten viktig, och att besöka varandra. Precis som med julfirandet i västvärlden firas eid-högtiderna av många som annars inte praktiserar sin religion.

Nyårsfirande – Naw rooz

En annan stor och viktig högtid i Afghanistan är firandet av det afghanska nyåret, naw rooz. Högtiden

har en formell funktion då ett nytt kalenderår börjar. Det är också en gammal persisk tradition som är mycket äldre än islam, och firas till vårens ankomst.

Firandet är nära kopplat till jordens fruktbarhet och växtlighet. Till exempel är den första dagen av året Bondedagen, då man planterar nya träd.

Naw rooz firas olika stort och på lite olika sätt beroende på vilken folkgrupp och i vilken del av landet man är.

Många familjer samlas hos sin familjeäldste och tänder så många ljus som familjemedlemmar som kommer. Koranen har en central plats men i en del familjer ställer man också fram en skål med guldfigor för att det kommande året ska ge tillräckligt med mat och vatten.

Eftersom det är en persisk tradition så firas den på liknande sätt i Iran och Afghanistan men delar av firandet har förändrats eller tappats bort särskilt beroende på kriget. En sån sak är att man tidigare hade sju saker som börjar med s som del av ritualerna även i Afghanistan och även i Iran hade man Haft Miwah (se recept nedan). I vissa familjer har man fortfarande båda. De sju sakerna är: senjed (söta stenfrukter), somâq (en krydda), sabze (en bricka med olika groddar), sib (ett rött äpple för hälsa och skönhet), samanu (memma från vetegroddar), sir (vitlök, för hälsa) och serkeh (vinäger, för omvandling).

Klädsel

Att visa hud anses mycket opassande i Afghanistan. Reglerna är strängare för kvinnor, men det är inte

passande heller för män att gå med bara ben. De bör också gärna ha skägg. Den traditionella klädedräkten, som varierar till färg, mönster och form beroende på landsdel och samhällsklass, har därför alltid långa ärmar och är vida nedtill. Männens skjortor går ned på benen och är löst sittande. Kvinnor ska enligt både tradition och tolkning av islam täcka sitt huvud, och på landsbygden täcks oftast även ansiktet bakom den traditionella burkan.

Den västerländska klädstilen, särskilt om sommaren, kan därför upplevas som generande för afghaner.

Afghansk matkultur

Många afghaner har ont om bra mat på grund av fattigdom. Ris, bröd och grönsaker är det som man då främst kan äta, eftersom kött är dyrt. Kött som äts är nöt, får och kyckling. Fläsk förekommer inte på grund av att islam förbjuder det.

Grytor är vanligt i Afghanistan. De är ofta vegetariska eftersom det kan vara ont om kött, och det kan då vara böngrytor med till exempel zucchini eller aubergine.

En populär rätt kallas *qabili palow*, som tar lång tid att laga. Det ska helst vara lamm i den men kan också vara kyckling. Lammet steks i olja, man lägger till lök, det kan vara lite socker i, och kardemumma och svartpeppar. I såsen som blir blandar man riset och stekta russin.

En annan populär rätt är *mantou* som är som dumplings, med köttfärs inuti. En annan rätt är *bolani*, som är en slags piroger där man kavlar ut deg och fyller med exempelvis mosad potatis eller purjolök med koriander, eller bara koriander och friterar i olja. Koriander är en vanlig krydda i Afghanistan.

Kryddkulturen är inte så stark/het som i Pakistan och Indien, smakerna mildare.

Afghansk dryckeskultur

Afghaner dricker te – främst grönt te. Grönt te sägs vara för afghanerna vad kaffe är för svenskarna. Om du kommer till ett afghanskt hem bjuds du helt säkert på grönt te. Tekulturen är stor och viktig, överallt i hem och på arbetsplatser står ofta stora termosar med hett vatten framme, med teblad och socker intill.

En variant te är chai – svart te, som kokas tillsammans med mjölk och kardemumma. Det dricks främst till frukost.

En majoritet av afghanerna lever som de lär: alkohol är inte tillåtet enligt islam. I Afghanistan är det även förbjudet enligt lag.

Sport

Cricket har seglat upp som en mycket populär sport i Afghanistan. Det går riktigt bra för det nationella cricketlaget som vann sin grupp i den första omgången i världsmästerskapen 2016.

Traditionellt har kampsporter som brottning och boxning varit de mest populära grenarna. Volleyboll är också populärt.

I Afghanistan saknas i hög grad ett föreningsliv likt det som finns i Sverige. Det gäller såväl idrott som annat. När barn sportar är det därför mest spontant idrottande utomhus, som fotboll, volleyboll, cykling och annat. Om det finns en flod kan man också se människor ta sig ett dopp – men det är i princip bara pojkar och män ägnar sig åt spontanidrott utomhus.

Det finns numera en del kvinnliga till exempel skejtare och cyklister, men de är fortfarande mycket få och illa sedda av många som inte anser det passande att kvinnor idrottar.

Nasibullah ska just kasta. Cricket för pojkar med funktionsnedsättning. Jalalabad, provinsen Nangarhar. Foto Christoffer Hjalmarsson.

Farah Saighani håller sen många år kurser i afghansk matlagning på sin fritid. Foto Malin Hoelstad

Farah Saighanis recept

Recepten är för cirka 8 personer.

Sabbzi / Spenatgryta

Denna gryta kan tillagas med kött eller fisk, här med fisk. Till rätten serveras ris.

- 0,5 kg gräslök eller 3 purjolökar, hackade
- 2 kg bladspenat (fryst) upptinad och urkramad
- 5 röda chilifrukt
- 3 paprikor i olika färger
- 1 msk tomatpuré
- 0,5 tsk gurkmeja
- salt & peppar
- 2 dl olja

Stek löken i oljan tills den blir knaprig. Tillsätt spenaten och låt allt koka ca 20 minuter tills vattnet kokat bort. Rör i tomatpuré och de tvättade hela chilifrukterna. Lägg på lock och låt det hela puttra tills oljan kommit upp till ytan. Lägg på paprikan som delats i bitar.

Mahi da shi / Fisk i ugn

- 2x125g lax
- 4 vitlöksklyftor
- 6 msk turkisk yoghurt
- 12 msk citronsaft (Flaska)
- salt & peppar
- saffran (lite)

Marinera ca 20 minuter och ställ in i ugnen på 225°, ca 12 minuter.

Qabili palow / Risrätt

Ingredienser. 1,5 kg lammstek (med ben) Kan ersättas av kyckling eller annat kött.

20 dl basmatiris eller följ portionsrekommendationen på paketet.

- 1 dl mandel
- 1 dl pistagenötter (osaltade)
- 5 stora morötter
- 2 dl russin
- 5 stora gula lökar
- Mycket olja

Skala morötterna och skär dem långa strimlor. Lägg mandel och nötter i hett vatten och dra av skalet. Dela dem i halvor. Hetta upp olja i en stekpanna och fritera först morotsstrimlorna och därefter russin. Ta upp russin direkt när de puffat upp till små bollar. Lägg morötter och russin i separata högar.

Hacka löken och bryn den i en stor gryta med 4 dl olja.

Skär lammsteken i mindre bitar (ca 10 bitar inkl ben). Skölj köttet och torka det. Lägg köttet i en gryta och bryn tills saften torkat ut. Häll i lite vatten vartefter grytan torkat ut. Efter två till tre omgångar, häll på ca 1,5 liter vatten och låt koka tills köttet är färdigt (kan lossna från benet) ca 1 timme.

Riset ska blötläggas 1-2 timmar innan tillagning. Koka upp ordentligt med vatten i en stor gryta och salta. Häll i riset i det kokande vattnet. Låt koka i 5 minuter. Riskornen ska vara lite hårda. Sila av dem. Häll tillbaka riset i kastrullen. Häll saften från köttgrytan i riset och blanda. Blanda köttsaften med vatten om det behövs tills det blir ca 6 dl vätska. Vira in kastrullocket i en ren kökshandduk och lägg locket på risgrytan. Koka på hög värme i 3 minuter. Minska värmen till hälften i fem minuter och därefter lägsta värme i ca 5 minuter. Lyft på locket och rör om. Lägg på locket igen och låt stå ett par minuter till och riset är klart. Ta av riset från plattan.

Använd stora uppläggningsfat (2 fat för 10 personer) och lägg på hälften av riset, därefter kött och sedan ytterligare ett lager med ris. Dekorera först med morötter, sedan russin och sist mandel och pistagenötter.

Salata / Finhackad sallad

Servera med en sallad av lök, mynta och koriander, se nedan.

- Sallad
- 3 rödlökar
- 1 knippe färsk mynta eller 1 msk torkad
- 1 stor knippa koriander
- 1 citron, pressad
- 2 gröna chilifrukt
- 3 tomater
- 1 gurka
- salt

Allt finhackas och blandas. Krydda med citronsaft och salt just före serveringen.

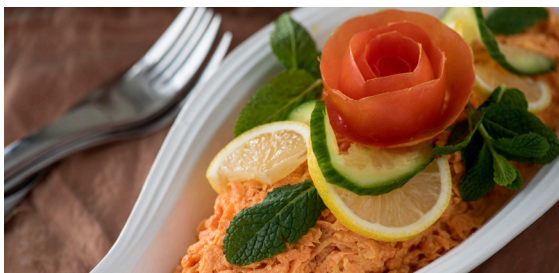

Haft miwah / Sju frukter

- Pistaschnötter
- Mandel
- Valnötter
- Senjet (silverbär)
- Torkade persikor
- Röda russin
- Gröna russin
- Skala nötterna inklusive det tunna innerskalet.

Tvätta dem och övriga frukter ordentligt. Lägg alltihop i en skål och häll på vatten så att det står ett par centimeter över frukten. Häll i ett par droppar rosenvatten (ej nödvändigt). Täck överoch ställ kallt i två dagar.

I Haft Minwah har man ungefär lika mycket av varje ingrediens.

Salat zardack/Hawigh/Morotsallad

Riv 1 kg morötter, blanda med 4 msk majonnäs och en halv riven vitlök (ca 5 klyftor) salt och mycket chilipulver.

Lawang / Kycklinggryta

- 1 kg kycklingbröst, skurna i 2x2 cm bitar
- 2 dl rostad lök
- 2 röd paprika i mindre bitar
- 1 gul paprika i mindre bitar
- 4 röd chili, färsk
- 5 dl crème fraiche
- 2 dl olja
- 1 knippe färsk koriander
- stark curry
- salt & peppar

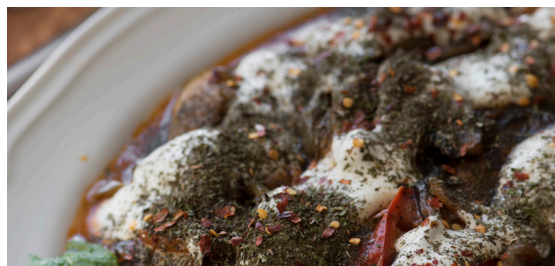
Bryn kycklingen och lägg i lök, salt, peppar och stark curry. Häll i crème fraiche och låt puttra tills kycklingen är nästan färdig. När knappt 5 minuter är kvar lägg i koriander, chili och paprika.

Salat de miwah / Fruksallad

- 2 granatäpplen
- 1 apelsin
- 1 äpple
- 1 banan
- 1 päron
- 100 gram blåbär
- 100 hallon
- 50gr mandel
- 50gr pistagenötter
- 1 citron
- ½ knippe färsk mynta
- svartpeppar

Skär frukten i mindre bitar. Skölj noga valnötter och pistagenötter. Skala pistagenötter och mandel. Lägg pistagenötterna i varmt vatten och skälla mandeln så går det lättare att skala. Blanda och krydda med citron, svartpeppar och färsk mynta.

Burani Badenjun / Auberginegryta

- 6 auberginer
- 3 tomater
- 2 paprikor (grön, gul)
- 3 färska gröna chilifruktar
- 6 vitlöksklyftor
- 1 gul lök
- 2 msk tomatpuré
- salt
- olja till fritering

Skölj auberginerna och ta bort skaftet och fästet. Skiva

på längden eller tvären. Skär tomat och paprika i skivor, löken i ringar och riv vitlöken. Friter aubergine-skivorna på båda sidor i stekpanna. Varva tomater, paprika, lökringar, vitlök och friterad aubergin i en tjockbottnad gryta. Understa lagret ska vara lökringar. Blanda 0,5 dl vatten med tomatpuré, finhackad chili och salt. Häll det över och koka 5-7 minuter med lock på medelvärme. Oljan har då krupit upp. Serveras med vitlökssås. Dekorera med chilipulver och färsk eller torkad mynta.

Vitlökssås:

4 dl turkisk yoghurt
0,5 dl vatten
2 små vitlöksklyftor
Chilipulver och färsk eller torkad mynta till dekorerings.
Till vitlökssåsen; riv vitlökarna och blanda med yoghurt och vatten. Salta.

Nanne Goshti / Köttfärsrulle

1 kg nötfärs
4 ägg
3 dl ströbröd
2 msk mald koriander
2 msk svartpeppar
4 vitlöksklyftor
4 msk olja
8 ägg, hårdkokta
2 dl vetemjöl
1 msk mald koriander
salt
1 tsk chilipeppar
2 tsk vitlökspulver
1 tsk citronpeppar
1 paprika
1 chilifrukt

Blanda köttfärs med ströbröd och ägg. Hacka chili och paprika, riv vitlöken. Blanda kryddorna med färsen. Gör två limpor och tryck in de skalade äggen i limporerna. Sätt in i ugnen 250° och minska till 125° när saften börjar sippra ut. Låt stå i ugnen ca 2 timmar. Prova att de är genomstekta. Red den vätska som

bildats med lite vetemjöl till en sås.

Kryddblandningar

Kryddorna som du köper ska inte vara malda! De finns att köpa i affärer med persisk och afghansk mat. Kryddorna ska mixas var för sig för att därefter blandas samman.

Kryddblandning för ris

200 g kummin
200 g kardemumma, hel
200 g kanel, hel stor
200 g kryddpeppar
100 g torkad chili
100 g svartpeppar
100 g nejlikor

Kryddblandning för köttgrytor

200 g kummin
200 g kardemumma
100 g kanel
200 g kryddpeppar
200 g torkad chili
200 g svartpeppar
200 g nejlikor
300 g koriander

Lär känna Afghanistan

Tv-shoven Afghan Star är den afghanska motsvarigheten till Idol. Foto Tolo TV, Moby Group.

Kultur

Afghanistan har sedan gammalt helt naturligt många kulturella influenser från dels det gamla perserriket i väst, dels den indiska kulturen i öst, men även från andra närliggande länder. Mycket har också starka religiösa kopplingar, kanske särskilt musiktraditionerna. Under talibanerna blev många av de kulturyttringar som ansågs västerländska vara emot islam, och förbjöds – som till exempel icke-religiös musik, film, teater och dylikt.

Idag har många mer moderna kulturformer börjat kunna uttryckas igen, åtminstone i de större städerna.

Klassisk litteratur

Den afghanska kulturen innehåller en rik litterär tradition, på båda de officiella språken dari och pashtu, med djupa rötter både i den persiska såväl som den indiska kulturen. Poesi har en stark ställning i den klassiska litteraturen i Afghanistan, starkare än prosa.

Det litterära kulturarvet i Afghanistan brukar indelas dels i en dari-, dels en pashtu-fära. Många av dari-poeterna anses även persiska, det vill säga iranska, och många av pashtu-poeterna är lika mycket pakistanska som afghanska. Här är några exempel på viktiga författare i den afghanska litterära kanonen.

Daripoeter

Den kanske äldsta kända poeten i den dariska språktraditionen är *Hanzalah Badghisi*, som levde på 800-talet under Tahirids-dynastin, en tidig persisk dynasti. Hanzalah räknas som en av de tidigaste persiska poeterna.

Ett annat viktigt namn är *Rabia Balkhi*, en kvinnlig poet som antas ha levt på 900-talet, också i det persiska riket i nuvarande Afghanistan. Hon räknas som en av de första poeterna att skriva på modern persiska, och är en av få kvinnliga poeter som finns med namn i den afghanska litteraturhistorien. Det sägs att Rabia var av kunglig familj och skrev sina dikter i blod.

På 1200-talet levde poeten *Jalaludine-e Balkhi*, känd mer som *Rumi* i väst. Han har orsakat en litterär tvist mellan Iran och Afghanistan. Balkh, orten som Jalaludine Rumi kom från, ligger i nuvarande Afghanistan, så afghanerna räknar honom som afghan, men eftersom platsens på 800-talet hörde till Persien menar iranierna att han ska ses som iranier.

Abd ar-Rahman Jami, också kallad ”Mowlana”, är en annan central poet. Han levde på 1400-talet och ses som en stor mystiker inom den sufiska traditionen.

En mer sentida författare är *Sayed Jamaludin-e Afghani*, som levde på 1800-talet och är känd för att ha varit en av grundarna av islamisk modernism. Han förespråkade pan-islamisk enhet.

Pashtupoeter

Khushal Khan Khattak, eller *Khushal Baba*, levde på 1600-talet och anses som Afghanistans nationalpoet. Han var också ledare för Khattak-stammen av pashtunerna, och predikade enhet mellan alla pashtuner. Khushal ska ha skrivit mer än 45000 dikter och över 200 böcker. Bland dem finns både religiösa skrifter, medicinska recept och beskrivningar av den undersköna Swat-dalen. ”Farrukh-nama” är en

dialog mellan pennan och svärdet. På 1600-talet levde också den kvinnliga poeten *Nazo Tokhi Ana* från Kandahar, som är känd för sina dikter som uppmunt- rar krigare att bekämpa fienden.

Abur Rahman Baba, sent 1600-tal, levde i Peshawar som nu är en del av Pakistan. Han är därför en viktig pashtu-poet för både afghanska och pakistanska pashtuner.

Några andra viktiga pashtu-poeter är *Ahmad Shah Durrani* (1722-1772), som också räknas som grundare av Afghanistan som modern nation; *Sardar Ghulam Mohammad Tarzai* (1830-1900) och *Hamza Shinwari* (1907-1994). Hamza Shinwari är grundare av den så kallade ghazal-poesin. En annan sentida författare är Abdullah Ghani Khan, en filosof och poet som levde i Pakistan.

Modern litteratur

Khaled Hosseini är kanske den mest kände nutida afghanske författaren för en svensk publik. Han debuterade 2003 med boken ”Flyga drake” som också filmatiserats. Den är översatt till 48 språk och blev liksom hans nästa roman, ”Tusen strålande solar” (2007) bästsäljande. Hosseini är uppvuxen i Kabul men lever i USA sedan 1980.

Atiq Rahimi är född i Afghanistan, men lämnade landet för Frankrike under den sovjetiska ockupationen 1984. I romandebuten ”Jord och aska” (2000) beskriver han Afghanistan ur tre generationers perspektiv. Boken har också filmatiserats. Han fick Goncourtpriset 2008 för sin andra roman, ”Tålomodets sten”, som han skrev på franska. Den är också översatt till svenska.

Nadja Anjuman var en poet från Herat, född 1980 men död redan 2005. Under talibanären skapade Anjuman en grupp kvinnliga poeter i Herat som, med risk för fängslande eller hängning ifall de skulle upptäckas, samlades och studerade ihop med stöd av en professor från Herats universitet. Gruppen kallade sig ”The Golden Needle Sewing School”, för när den religiösa polisen närmade sig det hem där de möttes gömde de sina böcker och satte sig att sy. Ett urval av Anjumans dikter har översatts till engelska och getts ut under titeln ”Load Poems Like Guns: Women’s poetry from Herat, Afghanistan”.

Andra moderna afghanska författare är till exempel *Parween Pazhwak* (konstnär och poet som lever i Kanada) och *Tamin Ansary*, som skrivit boken *West of Kabul, East of New York* där han ger sitt individuella perspektiv på världens konflikter. Han har också skrivit romanen ”The widow’s husband” som skildrar den brittiska invasionen av Afghanistan på 1800-talet.

Klassisk musik och traditionell dans

En stark fära inom klassisk musikutövning är i Afghanistan nära kopplad till religionen islam. Till ex-

empel finns en genre som innebär att man sjunger Koranrecitationer, och det finns tävlingar i det. Men det finns ingen allsångstradition i Afghanistan, som i Sverige.

Vanliga klassiska instrument är tabla, robab, sitar, armonia, flöjt och santur.

Det finns inte många traditionella dansyttringar i Afghanistan, men man har en nationaldans som kallas *attan*. Det är vanligen bara män som utför den, och det görs genom att männen står i en cirkel och snurrar runt med handklappning till musik, som allt- efter ökar tempot tills dansen går mycket snabbt.

Kvinnor ses inte dansa annat än vid bröllop och då i ett rum utan män.

Afghansk film

Den kanske mest kända filmen som handlar om Afghanistan är nog filmatiseringen av Khaled Hosseinis bok ”Flyga Drake” – en film som sågs av miljoner världen över och gav inblick i situationen i Afghanistan. Den kom 2007 men var en amerikansk produktion, som regisserades av amerikanen *Marc Foster*. Den handlar om två pojkar i Kabul med olika bakgrund, och som ödet skiljer åt.

Det produceras också en hel del afghansk film av filmmakare, som lever i exil. År 2001 kom filmen ”Kandahar”, som fick ny uppmärksamhet efter 11 september-attackerna. Den regisserades av iranske *Mohsen Makhmalbaf*. Filmen handlar om en afghansk kvinna i Kanada, vars syster försvinner och hon reser till Afghanistan för att leta efter henne.

År 2015 kom filmen ”Utopia”, också i regi av en iranier – *Hassan Nazeer*. Den fick en rad utmärkelser, och nominerades till Oscar för bästa utländska film. Den handlar om en afghansk kvinna som reser till Skottland för att få hjälp vid en fertilitetsklinik, då hennes man är totalförklarad efter ett attentat.

Varje år hålls en afghansk filmfestival i Nacka, som arrangeras av Afghanska PEN-klubben tillsammans med bland andra Svenska Afghanistankommittén. Man försöker här visa aktuella afghanska både spel- och dokumentärfilmer.

Modern populärmusik

På senare år har populärmusik vuxit sig stark i Afghanistan, och bland nutida moderna sångare och sångerskor finns namn som *Naghna*, *Farhad Adria*, *Farzana Naz* och *Latif Nanghari*. En sångerska som väckt särskilt stor uppmärksamhet är *Aryana Saeed*, känd både för sin musik, sin tuffa attityd och för att ha blivit teve-värdinna vid en afghansk underhållningskanal. Från att ha levt i London har hon flyttat tillbaka till Afghanistan där hon blivit mycket populär och ofta ger konserter.

Afghanistan hade på 70-talet sin egen Elvis, en mycket populär sångare vid namn *Ahmad Zaher*.

Afghanistan har också sin egen parallell till musiktävlingen Idol, "Afghan Star", som är oerhört populärt och körde sin 12:e säsong hösten 2016. Det sänds på den också mycket populära tevestationen Tolo.

Medielandskapet

Efter talibanregimens fall har medielandskapet i Afghanistan förändrats kraftigt. Teve- och radiokanaler samt tidningar har ökat snabbt i antal, och mobilanvändning, internettillgång och därmed användningen av sociala medier likaså. Medielandskapet är dynamiskt och snabbt expanderande. Tillgången till internet ökar stadigt, även om den är långt under genomsnittet i världen, och i de större städerna kan man tala om en formlig explosion på senare år av både tillgång till och användning av internet. Men även på landsbygden ökar det stadigt.

Mobiler, internet och sociala medier

Mobiltelefonanvändning är idag mycket hög. Enligt Telekomkommunikations- och IT-ministeriet hade 90 procent av befolkningen tillgång till telekommunikationer, och antalet sim-kort var över 21 miljoner år 2013. De allra flesta antingen äger en mobil eller har direkt tillgång till en. Det ger många kvinnor, som på grund av tradition och bristande säkerhet i hög grad är hänvisade till sina hem, ökad frihet till kommunikation och kunskap.

Internetanvändningen är med globala mått mätt låg men ökningstakten är mycket hög. Antalet internetanvändare ökade från en miljon 2011 till tre miljoner 2014, vilket motsvarar ungefär 12 procent av befolkningen. Detta kan jämföras med det globala snittet som 2012 var 38 och 2015 var 43 procent.

Sociala medier som Facebook är mycket populärt i Afghanistan. Det används flitigt av inte bara unga för kontakter och kommunikation, utan även av aktivister, politiker och religiösa ledare, inklusive

talibaner. Ett exempel är en mulla som använder sin Facebooksida för att ge religiösa råd till människor. Ett annat är Facebooksidan "Kabul 2050", där afghaner lägger ut sina visioner av sin huvudstad vid mitten av seklet. Det är vanligt med hätska tongångar, personangrepp och upprördhet bland användarna av sociala medier, precis som överallt i världen. Under presidentvalet 2014 till exempel blev hätskheten så intensiv på Facebook att parlamentariker föreslog tillfälligt förbud mot sociala medier – vilket inte genomfördes.

Medier och yttrandefrihet

Bland de många teve- och radiostationer som uppstått under det senaste decenniet märks inte minst Tolo TV och Tolo News. En annan afghansk nyhetsförmedlare är Ariana News.

Idag sänds ett enormt utbud av nyheter och populärkultur i teve och radio. Många afghaner följer gärna de turkiska såpor som seglat upp som storsäljare, där förut det var de indiska som dominerade.

Enligt afghansk grundlag råder pressfrihet, och nyhetsflödet är livligt. Men det är också farligt att vara journalist i Afghanistan: på senare har det förekommit en rad attacker mot journalister varav flera dödliga.

Ett av de mer kända exemplen på attacker mot journalister är den som skedde mot Tolo News i januari 2016. En självmordsbombare körde då in i en minibuss som tillhörde teve-stationen och dödade sex journalister. Tjugo personer blev skadade. Talibanerna tog på sig dådet. De hade länge hotat tevestationen för att de ser Tolo som västvänliga, är talibankritiska och sänder populärkultur.

För svenskar är det väl känt att Sveriges Radios Asienkorrespondent Nils Horner mördades i Kabul våren 2014. Mordet är ännu vintern 2017 inte löst.

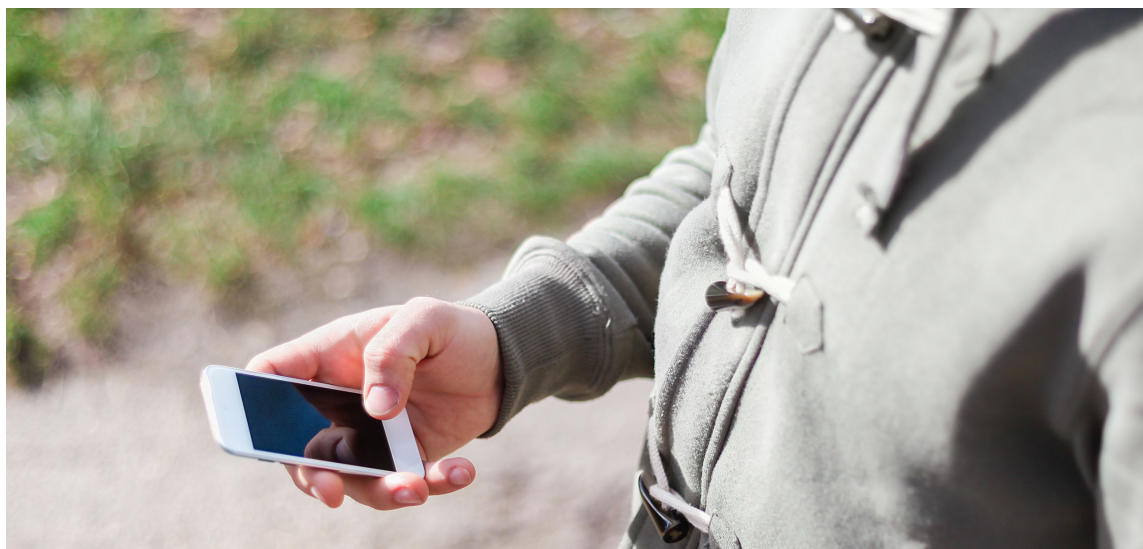

Foto Shutterstock.

På väg från huvudstaden Kabul till Jalalabad i Nangarhar-provinsen. Foto Malin Hoelstad.

Ekonomi och näringsliv

Afghanistans ekonomi och näringsliv har stora problem. Även om det finns en hel del naturresurser i landet, som naturgas, olja, järnmalm och koppar, är statsfinanserna svaga och investeringsviljan låg. Efter talibanregimens fall 2001 var tillväxten mycket god ända fram till 2013, men har därefter fallit dramatiskt.

Den fortsatta väpnade konflikten är en tung faktor bakom den svaga investeringsviljan, och för hela den afghanska ekonomin är den enorma korruptionen en annan kraftigt hämmande faktor för ekonomisk utveckling.

Efter talibanregimens fall 2001 och fram till 2013 var tillväxttakten mycket god, men rasade därefter. Från att ha ökat till 14 procent 2012 minskade den till 2 procent 2014. Den svaga ekonomin och den stora arbetslösheten i landet skapar bristande framtidstro hos befolkningen och är starka incitament för människors behov av att migrera för att söka försörjning. Det kan vara inom landet eller utanför det.

Världsbanken bedömer att tillväxttakten kommer att börja stiga sakta från 2017.

Det som drev den först positiva ekonomiska utvecklingen efter talibanregimens fall var en ohållbar biståndsrelaterad konsumtion, som byggde på enorma utbetalningar knutna till den internationella närvaron. Och 2014 var ett år för stora förändringar i Afghanistan. Först allmänna val, där Ashraf Ghani blev president, och sedan de internationella truppers tillbakadragande – enligt plan. Det senare påverkade ekonomin i hög grad.

Den tidigare kraftiga ökningen av investeringar i landet har därefter blivit det motsatta. Enligt det afghanska investeringsorganet AISA ökade investeringarna 2013 med 25 procent. År 2014 minskade istället investeringarna med 35 procent i jämförelse med föregående år.

Byggnadssektorn har varit särskilt beroende av utländsk närvaro. Uppskattningsvis 60 procent av alla byggnadskontrakt 2013 finansierades antingen av den utländska militären eller av civilt bistånd. Byggssektorn har trots minskad utländsk militär närvaro och minskat bistånd ändå klarat sig relativt bra. Anledningen till detta är att den till stor del är knuten till den offentliga sektorn, med projekt som löper över flera år. Men den tidigare minskningen på uppskattningsvis 50 procent mellan 2010 och 2013 har lett till ökad arbetslöshet, minskad handel och en nedgång inom transportsektorn när efterfrågan på byggmateriel och konsumtionsvaror minskat.

De senaste åren beräknas mark- och fastighetspriserna (som steg dramatiskt efter talibanregimens fall) ha minskat med 30-60 procent. Ett annat tecken på nedgången i ekonomin från 2014 är att nyregistreringen av företag minskat med nästan 50 procent i jämförelse med 2012. Världsbanken uppskattade 2014 den afghanska bruttonationalprodukten till 20,84 miljarder dollar. Som jämförelse hade Sverige 2014 en BNP på 570 miljarder dollar, Iran 415 miljarder dollar och Pakistan 246 miljarder dollar. Cirka 90 procent av Afghanistans BNP det senaste decenniet beräknas komma från den utländska militären och bistånd.

Flera orsaker till den svaga ekonomin

Det finns flera orsaker till Afghanistans dåliga ekonomi. Den stora och grundläggande är förstås de många åren av krig och konflikt, som lett till mycket svaga samhällsliga strukturer och en svag stat. Under senare år har osäkerheten också återigen ökat i Afghanistan, och det har minskat viljan att investera i landet. En undersökning som gjordes av den afghanska handelskammaren i början av 2015 bland privata näringslivet visade att man anser den bristande säkerheten vara den största utmaningen.

Andra svårigheter för företag att fungera är bristen på elektricitet och den bristfälliga infrastrukturen – som vägar, vatten och internet. Andra problem för näringslivet som angavs var svårigheter med bankgarantier och korruption.

Afghanistan är världens 12:e svåraste land att göra affärer i enligt Världsbankens årsrapport 2015. Året innan var det världens sjunde svåraste land för affärsverksamhet. Den afghanska valutan föll tungt mot dollarn 2015 och kapitalflykten har ökat.

Korruption – ett gigantiskt utvecklingshinder

Det kanske allra största problemet för den ekonomiska utvecklingen i Afghanistan är den starkt utbredda korruptionen. Afghanistan hamnar där i den absoluta världsbotten på Transparency Internationals index över världens länder, 169 av 176 länder år 2016. Trenden de senaste åren har dessvärre varit att korruptionen ökar.

Korruptionen är överallt närvarande och hämmar kraftfullt ekonomisk, social och samhällslig utveckling, liksom framväxten av ett fungerande rättssamhälle. Den drabbar både statsbygget och enskilda medborgare, samt företag och organisationer. 90 procent av afghanerna anger att korruption är ett problem i det dagliga livet.

President Ashraf Ghani har lovat både det afghanska folket och det internationella samfundet att vidta kraftåtgärder för att bekämpa korruptionen, vilket är en av förutsättningarna för fortsatt internationellt stöd.

Men hindren för korruptionsbekämpning är många, eftersom den genomsvärar ministerier, rättsväsendet, polisen och administrationen på alla plan. För att få samhällstjänster utförda, liksom att få en del anställningar inom staten och den offentliga sektorn krävs ofta mutor.

Det har avslöjats att det förekommer påhittade skolor och lärare, soldater och poliser som det betalas ut löner för trots att de inte finns i verkligheten. Försäljning av militär utrustning (bland annat till talibanerna) och bränsle på den privata marknaden har också upptäckts.

Myndigheterna har gjort en del för att minska korruptionen. Lärare som tidigare var tvungna att

avstå en del av lönen för att få ut den från lokala utbildningsdepartement får numera sin lön via mobilen (så kallad M-Paisa) och elräkningar betalas nu via M-Paisa för att undvika att elverkets avläsare inte skriver ned elkonsumtionen och kräver mutor för en lägre elräkning. (Många mäktiga personer, liksom ministerier och statliga myndigheter, struntar i att betala sina elräkningar.)

Korruption förekommer inte bara bland afghaner i landet. Mutor för att få kontrakt på transporter och försäljning av varor till de internationella (huvudsakligen amerikanska) styrkorna har avslöjats vid ett flertal tillfällen.

Även biståndsorganisationer som Svenska Afghanistankommittén stöter hela tiden på korruption och måste ständigt aktivt bekämpa den.

Statens finanser

Efter 2002 har den afghanska statsbudgeten till största delen varit biståndsfinansierad.

Finansministeriets budget för 2016 är på 6,85 miljarder dollar (cirka 60 miljarder kronor), inräknat utvecklingsbudgeten på 2,3 miljarder dollar (drygt 22 miljarder kronor). Den ordinarie budgeten bekostar bland annat löner för statligt anställda och säkerhetsstyrkornas personal, som består av cirka 350 000 militärer och poliser.

Det afghanska finansministeriet räknar med att 50 procent av den totala budgeten och cirka 90 procent av utvecklingsbudgeten är biståndsfinansierad. Men hur mycket av utvecklingsbudgeten som kommer att användas är svårt att säga. Hittills har den afghanska staten inte något år lyckats använda mer än 50 procent utvecklingsbudgeten.

Cirka en tredjedel av statens egna intäkter brukar gå till säkerhet.

Naturresurser

Afghanistans främsta naturresurser är naturgas och olja. Landet har även en hel del järnmalm, koppar och en del andra mineraler, samt i de nordostliga provinserna en del skog.

Det mesta av naturgasen konsumeras inom landet. Oljan, som främst finns i ett par nordliga provinser, får sedan 2011 utvinna av ett kinesiskt och ett afghanskt bolag, som tillsammans har kontrakt med den afghanska staten. Den utvinningen beräknas ge Afghanistan stora inkomster under kontraktstiden (25 år), och planer finns på ett raffinaderi som också ska minska landets beroende av gas och bensin från utlandet. Men utvinningen försvåras av att det pågår väpnad konflikt i de områden där oljan finns.

En kopparfyndighet i Aynak sägs vara världens näst största icke exploaterade fyndighet med 9 till 13 miljoner ton koppar. Även här har ett kinesiskt bolag kontrakt på utvinning, men det har skjutit upp star-

ten flera gånger och beräknar komma igång tidigast 2019. Om projektet kommer igång beräknas att det ska ge staten en inkomst på upp till 400 miljoner dollar per år.

Orsakerna till problemen med att få igång utvinningen av naturtillgångarna är flera. Framför allt handlar det om den bristande säkerheten, att den väpnade konflikten fortsätter och att den afghanska staten inte fungerar – främst gäller det rättssystemet, som är genomkorrumperat. Detta i kombination med de stora investeringar som krävs inom infrastruktur för att göra investeringar lönsamma gör att företag drar sig för att investera.

Industri och energi

Från 1930-talet och framåt har det byggts upp en del industri, men den har antingen lagts i ruiner under inbördeskriget på 1990-talet eller så är den nedsliten, omodern och i dåligt skick.

Bland de industrier som finns från förr finns några cementfabriker, och några omoderna textilfabriker som numera bara producerar en tiondel av den bomull som producerades på 1980-talet.

Det finns också en del småindustrier i städerna, men de hämmas av den dåliga tillgången på elektricitet. Omkring 30 procent av befolkningen beräknas ha tillgång till elnätbaserad el, men den är ojämnt fördelad. Över 75 procent av befolkningen i större städer och cirka 10 procent på landsbygden beräknas ha tillgång till den elnätbaserade elen. Människor får ibland tillgång till el genom dieseldrivna generatorer istället.

Det skulle gå att utvinna mer energi ur vatten, men det behöver byggas omfattande dammanläggningar innan den kan utnyttjas. De större vattenkraftverk som finns är framför allt i Kabulprovinsen och i Helmandprovinsen, men de producerar långt under behoven och är i stort behov av reparationer.

En stor del av energibehovet importeras därför från Uzbekistan, Tadzjikistan, Iran och Turkmenistan.

Telekommunikationer och internet

Telekomsektorn är den sektor som ökat snabbast landet – i genomsnitt med 50 procent årligen 2003-2013. Antalet internetanvändare tredubblades mellan 2011 och 2014. Detta beror till största delen på att alla leverantörer i landet fått tillgång till 3G-licenser. Dessutom expanderar fiberoptiknätet. Kostnaden för användarna har också minskat radikalt.

Jordbruket

Omkring en tredjedel av befolkningen har jordbruk som sin huvudsakliga inkomstkälla (omkring hälften av landsbygdsbefolkningen) och hälften av dessa beräknas enbart odla för den egna konsumtionen.

Endast cirka 12 procent av Afghanistans yta (omkring 650 000 kvadratkilometer) är odlingsbar på grund av brist på vatten. En stor del av jordbruket (omkring 80 procent i norra Afghanistan) är regnbevattnat.

Brunnen i byn Hasar Girib i Balkh-provinsen.
Foto Christoffer Hjalmarsson.

Det bevattnade jordbruket får till största delen sitt vatten från bevattningskanaler där smältvattnet på våren leds från floder och åar i kanalsystem. Dessutom bevattnas en del av jordbruket i framför allt södra och norra Afghanistan med vatten som pumpas upp med dieselpumpar från brunnar. Även vatten från underjordiska bevattningskanaler, så kallade karez, bevattnar en del av jordbruket.

Den viktigaste grödan är vete. Därefter kommer ris, majs, lök och potatis. Andra jordbruksprodukter av betydelse är meloner, vindruvor och russin, nötter och frukt som granatäpplen, äpplen, plommon, citrusfrukter, aprikoser och mullbär.

Djurhållningen – får, nötkreatur, getter och höns – är en viktig inkomst för många. Grisar förekommer inte på grund av religionen.

Opiumproduktionen

Afghanistan är världens största producent av opium för heroinframställning – 80-90 procent av världens heroin kommer härifrån. Cirka en miljon europeiska och cirka två miljoner ryska heroinmissbrukare får sin drog på illegala vägar från Afghanistan.

Men så har det inte alltid varit. Användningen av opiater för medicinskt bruk och för rus har sina rötter i Europa och Mellanöstern, och spreds antagligen därifrån så småningom österut till Afghanistan.

I Afghanistan började inte opium framställas i någon större omfattning förrän på 1970-talet, och det tog fart mer ordentligt först under 80-talet under Sovjetunionens ockupation. Motståndsrörelsen, mujahedin, insåg att det fanns stora pengar att tjäna på vallmoodlingarna och använde det i sin krigföring

mot ockupationsmakten. Under 90-talet bromsades opiumframställningen kraftigt under talibanerna, som då var emot drogframställning. Men efter talibanregimens fall har det väpnade motståndet mot USA och den afghanska regeringen i stället i ökande grad finansierats av opiumproduktionen. Analytiker bedömer att inte bara talibanerna utan även den vanlige afghanske jordbrukaren har ett ytterst pragmatiskt förhållande till valet av gröda: det ger helt enkelt oerhört mycket större inkomster att odla opium än exempelvis vete och majs.

Med undantag för enstaka år har volymerna stadigt ökat, bland annat genom växtförädling, och enligt FN:s organ för drog- och brottslighetsbekämpning UNODC var skörden 2015 omkring 3300 ton opium, vilket kan raffineras till 330 ton heroin. Det är nästan hundra gånger mer än mängden som framställdes tidigt 70-tal. Det gör vallmoväxten för illegal opiumframställning till den ekonomiskt viktigaste grödan i Afghanistan.

Efter att fler och fler provinser blev opiumfria under 00-talet ökar stadigt antalet provinser där det odlas opium. Under 2016 var det 21 av landets 34. Runt 350000 huvudsakligen fattiga jordbrukarfamiljer är helt eller delvis beroende av opiumodling för sin försörjning.

Den afghanska regeringen kämpar en än så länge fruktlös kamp mot opiumodlingarna. En strategi är att förstöra dem, och att bränna opiet, men eftersom odlingarna är så inkomstbringande är det också lätt att muta lågavlönade poliser och militärer att se åt andra hållet.

När det gäller droganvändning i Afghanistan finns det starka indikationer på att antalet heroinister kraftigt ökat på senare år, där det förut varit ovanligt (även om opium använts som billig medicin och som rus). En uppgift från 2015 säger att upp emot 11 procent eller runt tre miljoner afghaner nu missbrukar heroin, en ökning med två miljoner människor på bara ett par år. Många skaffar sig vanan att röka heroin i flyktingläger i Iran eller Pakistan – länder med längre tradition av opiumframställning än Afghanistan – och tar sedan med sig missbruket när de återvänder till Afghanistan.

Bland de unga afghaner som kommit till Sverige på senare tid har det kommit larm om att det förekommer en hel del missbruk av rökheroin. Det rapporteras att många av dem börjat missbruket under tiden i flyktingläger ibland annat Grekland.

Utrikeshandel

Afghanistans lagliga export 2014 var värd motsvarande knappt 5 miljarder kronor, medan importen låg på motsvarande cirka 66,5 miljarder kronor – exklusive insmugglade varor. De viktigaste lagliga exportvarorna är frukt, grönsaker, samt torkad frukt, mattor,

bomull och karakulskinn. De främsta importvarorna är livsmedel, petroleumprodukter, fordon, maskiner och textilier.

Men uppskattningar tyder på att 15-20 procent av all handel i Afghanistan är med smuggelgods.

De största illegala exportprodukterna är opium och heroin. FN:s organ för bekämpning av droger och kriminalitet, UNODC, uppskattar exportvärdet av afghanskt opium och heroin i Västeuropa och Balkan till 28 miljarder dollar (över 240 miljarder kronor), vilket är 30 procent mer än BNP 2014.

Utländskt ekonomiskt stöd

Afghanistan har sedan 1880-talet varit beroende av utländskt stöd för att finansiera de statliga utgifterna. Så kommer det troligtvis också att förbli under över-skådlig tid.

År 2012 hade 55 miljarder dollar totalt anslagits i civilt bistånd till Afghanistan av det internationella samfundet sedan 2002.

Enligt Världsbanken kom 96 procent av de offentliga utgifterna i Afghanistan 2013 från utländska givare. Biståndet har minskat efter 2012, men på det internationella biståndsmötet i Tokyo 2012 utlovade det internationella samfundet ytterligare 16 miljarder dollar de närmaste fyra åren. Sverige har lovat att bidra med 8-8,5 miljarder kronor åren 2015-2024.

Det utlovade biståndet är villkorat. Afghanistan måste uppfylla vissa krav på korruptionsbekämpning, mänskliga rättigheter och kvinnors rättigheter med mera för att få de utlovade pengarna. Det internationella samfundet har förbundit sig att låta hälften av biståndet gå via den afghanska staten och att 80 procent av det totala biståndet ska ligga inom ramarna för det som prioriteras inom Afghanistans utvecklingsstrategi.

Hur det blir med biståndslöftena i verkligheten är oklart, liksom den afghanska statens åtaganden. Erfarenheten är att många länder har lovat runt och hållit tunt. När stödet var som störst uppskattas inte ens hälften av vad som utlovats ha betalats ut av givarländerna.

Dessutom minskade den största biståndsgivaren USA 2014 ned på sitt civila bistånd genom USAID med hälften, jämfört med året innan. Totalt hade ändå USA mot slutet av 2016 bidragit med närmare 47 miljarder dollar i bistånd sedan 2002.

USA är också den största militära bidragsgivaren och hade mot slutet av 2016 anslagit sammanlagt cirka 70 miljarder dollar till de afghanska säkerhetsstyrkorna.

Foto Malin Hoelstad

Klimat och miljö

Afghanistan har fyra årstider: vår, sommar, höst och vinter. Den största delen av landet har ett torrt, kontinentalt inlandsklimat med varma somrar och kalla vintrar.

I delar av lågländerna, framför allt i södra och östra Afghanistan, kan sommartemperaturen bli upp till 50 grader, men stannar på omkring 20 grader på vintern.

I bergsområdena kan vintertemperaturen gå ned till minus 25 grader. I de högre bergsområdena kan vintertemperaturen bli betydligt lägre än så.

Delar av bergstrakterna får djup snö på vintern och många samhällen är isolerade från omvärlden i upp till fyra månader. Det bevattnade jordbruket är till stor del beroende av att det kommer tillräckligt med snö i bergen som smälter på våren. På många håll är det bevattnade jordbruket helt beroende av att det kommer tillräckligt med snö i bergen.

Snösäsongen är mellan oktober och april, men varierar beroende på höjden över havet.

I lågländerna faller regn framför allt på hösten och i början av året. Vårregnen är av stor betydelse för jordbruket. Tillräckligt med regn vid rätt tid på året är en förutsättning för det regnbevattnade jordbruket som dominerar i norra Afghanistan.

Klimatförändringar och miljöproblem

Sedan 1990-talet har Afghanistan drabbats av återkommande torka i antingen hela eller delar av landet.

På senare år har framför allt norra Afghanistan och områden i den västra delen av de centrala högländerna ofta hemsökts av torka. Klimatforskare menar att de här förändringarna är en del av de pågående, globala klimatförändringarna. Afghanistan är lika lite skyddat mot dem som andra länder.

Glaciärerna som finns i bergskedjorna Hindu Kush och Pamir har till exempel minskat med 30 procent under det senaste halvsekle, något som antas bero på klimatförändringarna. Laviner, jordras, översvämningar och torka är några av de miljöproblem som drabbar den fattiga afghanska landsbygden, som är så beroende av jordbruk. Skogsförstörelsen är också omfattande – till exempel har barrskogarna som finns i de östra delarna av landet minskat med hälften bara sedan 1978.

När människor på grund av försvarade försörjningsmöjligheter och krig på landsbygden flyttat in till städerna, har sanitets- och miljöproblemen ökat enormt där. Bland annat har det uppstått gigantiska soppippar som när de placerats fel uppströms vid floder har lett till förorenat grundvatten och ökad infektionsspridning.

På väg från Mazar-e Sharif till Samangang-provinsen. Foto Malin Hoelstad.

Historia

Under de senaste ungefär hundra åren har Afghanistan präglats av en dragkamp mellan modernitet och tradition. Och sedan 1979 har landet plågats av direkt krig eller väpnad inre konflikt i olika former.

Dragkampen mellan modernitet och tradition blev en direkt maktkamp under 60- och 70-tal mellan å ena sidan Sovjetvänliga kommunistpartier som ville införa statssocialism på sovjetiskt vis, och grupper som såg detta som ett hot mot det traditionella stamsamhället. En kommunistisk statskupp på 70-talet ledde till uppror i landet och att de nya ledarna störtades. Det ledde 1979 i sin tur till Sovjetunionens tioåriga ockupation av landet, med medföljande motståndskrigföring, som stöddes av USA. Det var inledningen på de nu 37 år av krig och konflikt som Afghanistans folk lidit av.

Efter att Sovjetunionen 1989 lämnade landet följde först fem år av kaos och inbördeskrig mellan olika grupper ledda av krigsherrar, och 1996 talibanregimens maktövertagande. Den störtades 2001 av en USA-ledd invasion, ett direkt svar på 11 septemberattacker i USA och tidigare terrorattacker mot USA. Usama bin Ladin som ledare för al-Qaida ansågs ansvarig för dessa terrorattacker och han gömde sig i Afghanistan, där talibanerna vägrade lämna ut honom.

En provisorisk regering med internationellt stöd installerades i Kabul 2001, och de så kallade ISAF-styrkorna, ledda av Nato, placerades i landet för att militärt försvara regeringen och stötta uppbyggnaden av landet. (ISAF står för International

Security Assistance Force.) År 2014 genomfördes allmänna val i hela landet, samt presidentval, och det var även året för tillbakadragandet av merparten av ISAF-styrkorna.

I flera avseenden har Afghanistan genomgått en positiv omvandling under åren efter talibanregimens fall. Landet hade under en rad år en snabb ekonomisk tillväxt, och utbildningsväsendet och hälsosektorn byggdes ut kraftigt. Men trots att de USA-ledda styrkorna fört en intensiv kamp mot väpnade motståndsgupper och ISAF utvidgats och spritt sin verksamhet över landet, samt mycket stora biståndssatsningar från det internationella samfundet, har fred inte uppnåtts. Tvärtom har talibanerna ökat trycket på centralregeringen under senare år, med allt fler attacker mot både militära och civila mål och allt fler skadade och döda. Sedan 2015 har också IS ökat sin närvaro i Afghanistan, ofta i strid med talibanerna.

Afghanistans historia präglas av landets geografiska läge – det har blivit ett genomgångsland för inkräktande arméer och ofta klämts mellan mäktiga grannar. Men den oländiga terrängen har bidragit till de afghanska stammarnas förmåga att hålla stånd mot invasionsvägor, liksom mot olika härskares försök att från huvudstaden Kabul utsträcka centralmakten till landsbygdens självständiga klansamhälle.

Äldre historia

Alexander den store inlemmade på 300-talet f Kr det som idag utgör Afghanistan i sitt persiska välde. Då hade sedan några hundra år buddhismen nått om-

rådet från nuvarande Indien och Pakistan. Buddhismen hade en storhetstid i området i flera hundra år.

Ett ökat arabiskt inflytande ledde till Afghanistans islamisering på 600-talet e Kr. Under 1200- och 1300-talen drabbades landet av mongoliska invasionsvägar, först under Djingis Khans och sedan under Timur Lenks ledning. Med Kabul som utgångspunkt utsträckte deras efterföljare Babur under 1500-talet det mäktiga Mogulriket ned till den indiska subkontinenten. Den persiske härskaren Nader drev dock bort mongolerna från Afghanistan 1739. Befälhavaren för Naders afghanska livvakt, Ahmad Shah, grundade 1747 Afghanistans kungliga Durranidynasti, som satt vid makten ända fram till 1978. Det nybildade riket sönderföll snabbt, men Ahmad Shah räknas som den afghanska nationens grundare.

Ryssland och Storbritannien – kolonialhistoria

Under 1800-talet kom Afghanistan att klämmas mellan sina två mäktiga grannar – det expanderande Ryssland i norr och Brittiska Indien i sydöst. Kampen mellan dessa båda stormakter om det avgörande inflytandet över landet kallas ”The Great Game”. Tre gånger – 1838, 1878 och 1919 – försökte Storbritannien uppnå dominans över Afghanistan. De brittiska styrkorna slogs i samtliga fall tillbaka av de afghanska klankrigarna.

Mellan det första och det andra anglo-afghanska kriget lyckades kung Dost Mohammad i stor utsträckning ena landet. Hans verk fortsattes av Abdor Rahman Khan, ”den starke emiren”, under 1800-talets två sista decennier. Abdor Rahman hade under en period av sitt liv levt i Turkmenistan och sett de muslimska folken duka under för det expanderande Ryssland. De iakttagelser han då gjorde låg till grund för en skicklig utrikespolitik, som byggde på en balans mellan brittiska och ryska intressen i Afghanistan. Under denna tid fastställdes landets gränser mot det ryska och det brittiska imperiet, bland annat den så kallade Durandlinjen mellan Afghanistan och Brittiska Indien.

1900-talets första hälft

Under 1920-talet bedrev kung Amanollah Khan en reformpolitik som avsåg att införa västerländska moderniteter i Afghanistan. Bland annat påbjöds västerländsk klädsel i Kabul, och nya skatter ålades bönderna i syfte att finansiera moderniseringspolitiken. Men det ledde till ett folkligt missnöje som gjorde att kungen störtades 1929, varefter en tid av oreda och inre motsättningar följde.

Balansgången mellan mäktiga grannar, och problem i samband med moderniseringen av det afghanska klansamhället, har präglat Afghanistans moderna historia.

När Pakistan blev självständigt 1947 gjorde Afgha-

nistan anspråk på de pakistanska områden där den pashtunska befolkningen bor. Durandlinjen hade klivit det etniskt homogena område som befolkas av pashtunerna i en afghansk och en brittisk (pakistansk) del. De afghanska kraven ledde till ett spänt förhållande mellan de båda länderna. Pakistan stängde sin gräns mot Afghanistan, vilket ledde till Afghanistans närmast totala isolering under flera år.

Modern historia

Sovjetiskt inflytande och nya moderniseringsförsök

Kung Zahir Shah hade kommit till makten 1933. År 1953 gjorde han sin kusin Daud till premiärminister. Daud vände sig i mitten av 1950-talet till USA med en bön om utvecklingshjälp. USA ställde sig kallsinnigt, och det blev i stället Sovjetunionen som tillmötesgick de afghanska bönerna om civil och militär hjälp. Därmed hade en viktig princip i den afghanska utrikespolitiken – neutralitet och balans mellan stormakterna – rubbats och grunden lagts till ett växande sovjetiskt inflytande. Tusentals unga officerare utbildades i Sovjetunionen; många av dem kom senare att spela en ödesdigert roll i de många kuppöversöken.

År 1963 tvingade kungen den auktoritära Daud att avgå, och en liberal författning antogs året därpå. Politiska grupperingar började växa fram, bland dem kommunistpartiet PDPA. Men de demokratiska reformerna stannade i stor utsträckning på pappret, beroende på kungens motstånd, och följden blev en tilltagande social oro under slutet av 1960-talet. Kritiken mot myndigheterna ökade genom statens oförmåga att hantera en svår torka vid början av 1970-talet.

År 1973 avsatte Daud kungen med stöd av delar av armén och utropade republik med sig själv som president. Men han kom så småningom i konflikt med de unga officerare som fört honom till makten och sedan han 1978 fängslat en grupp ledare för PDPA slog officerarna till och genomförde en kupp, den så kallade Saur-revolutionen i april, varvid Daud och stora delar av hans släkt utplånades.

Den nya kommunistiska regimen präglades redan från början av stark splittring mellan två fraktioner, khalq och parcham. Ett nybildat revolutionsråd, lett av Nur Mohammad Taraki, lade fram en femårsplan där Afghanistan skulle få ett statssocialistiskt system av sovjetisk typ. Alla partier utom PDPA förbjöds, och en jordreform proklamerades. Planen sattes i verket med våld av unga kadrer som anlände till byarna följda av militära enheter.

Den nya politiken upplevdes av befolkningen på landsbygden, där cirka 80 procent bodde, som ett hot mot stamsamhället och som ytterligare ett försök av centralmakten att kuva den oberoende landsbygden. Inom några månaders lopp hade uppror utbrutit i de flesta av Afghanistans provinser.

Den sovjetiska invasionen

Regimen i Kabul blev allt mer beroende av de sovjetiska civila och militära rådgivarna under åren som följde, och olika grupperingar inom landet fortsatte att kämpa om makten. Grundkonflikten stod mellan å ena sidan Sovjetvänliga kommunister och å den andra traditionellt och nationellt inriktade, anti-kommunistiska, grupperingar. Detta följdes spánt från den sovjetiska centralmakten i Moskva. I september 1979 störtades Taraki av sin rival Hafizollah Amin, vilket direkt ledde till den invasion av Sovjetunionen som inleddes i december 1979. De sovjetiska trupperna avsatte Amin och insatte Babrak Karmal på presidentposten.

Den sovjetiska ockupationen möttes av stort motstånd och bekämpades av gerilla, mujaheddin, som i sin tur stöddes av USA. Amin ersattes 1986 av Mohammad Najibollah. Trycket från mujaheddin tvingade dock fram en förhandlingsvillig attityd hos den sovjetstödda regimen och hos det nya ledarskapet i Sovjetunionen – som börjat knaka i fogarna som stormakt vid det här laget. Efter att ha slutit avtal i FN:s regi med Pakistan och USA om trupptillbakadragande påbörjade Sovjetunionen 1988 sin hemtagning av trupper, vilken slutfördes 1989.

Inbördeskrig och talibaner

Den sovjetstödda afghanska regimen försvagades efter Sovjetunionens uttåg och försökte blidka oppositionen genom att orientera sig mot de islamiska och alliansfria länderna. Men mujaheddingerillan fortsatte kriget, och samtidigt som dess framgångar förbådade regimen fall blev de etniska klyftorna i landet allt tydligare. Sedan regeringens uzbekiska milis i norra Afghanistan revolterat föll regimen samman och kapitulerade 25 april 1992.

Den nya islamiska ledningen präglades av starka etniska och ideologiska motsättningar. Inbördeskrig utbröt omedelbart och koncentrerades nu till den tidigare skonade huvudstaden Kabul. I avsaknad av en fungerande centralmakt föll landet sönder, och lokala krafter tog över provinserna. På många håll bredde ett rent banditvälde ut sig. Hösten 1994 trädde en ny militär kraft, den ortodoxt islamiska talibanmilisen, in på arenan.

Talibanregimen

Befolkningens krigströtthet gynnade talibanerna, som snabbt tog kontroll över södra Afghanistan. De stöddes av Pakistan och togs välvilligt emot av USA. Båda länderna önskade stabilitet i det olje- och gasrika Centralasien, och USA såg talibanerna som en regional motvikt till Iran. Men efter talibanernas erövring av Kabul i september 1996 blottades den etniska polariseringen av Afghanistan. Mot talibanerna stod en allians av tadjjiker, uzbeker och hazarer. Taliba-

nernas framryckning genom Afghanistans norra och centrala delar sommaren 1998 åtföljdes av rapporter om massakrer.

Afghanistan blev under talibanerna internationellt isolerat. Talibanerna avskaffade 1997 ensidigt republikens utropade emirat, men deras regering erkändes inte av FN, främst på grund av deras diskriminering av kvinnor och deras stöd till terrorister. En tredje faktor som bidrog till isoleringen var den kraftiga ökningen av opiumproduktionen i Afghanistan fram till 1999, då en rekordskörd på 4 600 ton bärgades.

Från 1998 befann sig talibanregimen på kollisionkurs med västvärlden efter sprängattentat mot USA:s ambassader i Kenya och Tanzania. Saudiern Usama bin Ladin, som var misstänkt för terrorism och befann sig sedan flera år i Afghanistan med talibanernas stöd, utpekades av USA som ansvarig för attentaten, och hans militära anläggningar i östra Afghanistan besköts med robotar. USA avbröt 1999 handeln med Afghanistan sedan talibanerna vägrat att utlämna Usama bin Ladin. I november samma år införde FN ekonomiska sanktioner mot talibanerna.

11 september och USAs invasion

Talibanernas oförmåga att lindra nöden för de miljoner afghaner som från 1999 drabbades av långvarig torka bidrog till att underminera regimen ställning. Sedan talibanledningen åter vägrat att utlämna Usama bin Ladin efter terrorattentaten i New York och Washington 11 september 2001, inledde USA i oktober 2001 bombningar över stora delar av Afghanistan i syfte att oskadliggöra bin Ladin och hans nätverk av terrorister, al-Qaida. USA inledde också ett militärt samarbete med den afghanska väpnade oppositionen, den så kallade Norra Alliansen, som sedan 1998 behärskade delar av nordöstra Afghanistan.

Några veckor höll talibanarmén stånd mot övermakten, men under några få dagar i november föll talibanväldet samman i större delen av landet. I början av december 2001 kapitulerade talibanerna även i sitt starkaste fäste, staden Kandahar i söder, sedan de högre ledarna flytt. Regimens snabba sammanbrott var delvis en följd av det lösa nätverk som talibanväldet byggt på. I motgångens stund bröt många provinssiella krigsherrar samarbetet med talibanledningen, andra lade helt enkelt ned vapnen.

Den nutida historien

Efter talibanregimen

När talibanregimen störtats sent 2001 samlades delegater från de flesta afghanska etniska och politiska grupperna till en konferens i Bonn i Tyskland för att staka ut Afghanistans framtid. Bland deltagarna fanns även företrädare för exkungen Zahir Shah, som hade levt i landsflykt i Italien sedan han avsatte 1973.

En provisorisk administration, ledd av den pashtun-ske klanledaren Hamid Karzai, tillsattes för att styra Afghanistan under sex månader.

I bergsområden i landets östra delar fortsatte USA-ledda trupper att bekämpa mindre grupper av taliban- och al-Qaida-soldater, medan en internationell styrka kallad International Security Assistance Force (ISAF) på till en början cirka 4 500 man stationerades i Kabul för att skydda den nya administrationen.

År 2002 genomfördes indirekta val i Afghanistans samtliga distrikt av delegater till den traditionella rådsförsamlingen, loya jirga, som utsåg en interim-regering och en kommission som skulle skriva en ny författning. Under tiden togs 1964 års författning provisoriskt ur bruk.

Pojke som säljer fisk längs vägen. Gammal sovjetisk stridsvagn i bakgrunden. Foto Christoffer Hjalmarsson.

Trots sitt starka internationella stöd hade den provisoriska regeringen svårt att befästa sin auktoritet i landet. Många provinser dominerades av milislidare som hade byggt upp en stark ställning under krigsåren, och som i ytterst begränsad omfattning tog order från Kabul ens i de fall de formellt hade blivit utnämnda till guvernörer. Arbetet inom regeringen präglades av motsättningar mellan Karzai och de representanter för etniska minoriteter, främst tadjikerna, som dominerat motståndet mot såväl sovjetarmén som talibanerna.

Under 2002 skakades regimen av flera mord på högt uppsatta politiska ledare och ett mordförsök på Karzai. En ny loya jirga samlades 2003 för att anta en ny författning, som gav landet ett starkt presidentämbete. Efter hård debatt fastslogs också bland annat att kvinnor och män har lika rättigheter. Efter flera månaders FN-stött arbete med väljarregistrering i hela landet genomfördes 2004 presidentval, där Hamid Karzai fick cirka 55 procent av rösterna

redan i första omgången, trots 17 motkandidater. År 2005 fullbordades den demokratiska omvandlingen av Afghanistan genom val till ett nytt parlament och provinsförsamlingar.

I flera avseenden har Afghanistan genomgått en mycket positiv omvandling under åren efter taliban-regimens fall. Landet hade under en rad år en snabb ekonomisk tillväxt, och utbildningsväsendet byggdes ut kraftigt. Men trots att de USA-ledda styrkorna fört en intensiv kamp mot väpnade motståndsgrepp och ISAF utvidgats och spritt sin verksamhet över landet har fred inte uppnåtts. Tvärtom har talibanerna ökat trycket på centralregeringen under senare år, med allt fler attacker mot både militära och civila mål och allt fler skadade och döda. Idag har talibanerna full eller delvis kontroll över en rad provinser i Afghanistan.

En omfattande och stadigt ökande opiumproduktion ses också som ett allvarligt hot mot landets stabilitet.

Demokratiska val 2014 och ISAF-styrkornas tillbakadragande

År 2014 ses som ett symboliskt mycket viktigt år i Afghanistans moderna historia. Då genomfördes allmänna val i hela landet – inte bara presidentval, utan även val till det nationella parlamentet och till provinsförsamlingarna. Men det är också det år då enligt plan de internationella, Natoleda ISAF-styrkorna skulle dras tillbaka och Afghanistan huvudsakligen klara sitt eget inre försvar. 2014 har kallats ”the year of transition” – ett övergångsår till att stå huvudsakligen på egna ben militärt.

Valdeltagandet var högt och afghanernas förhoppningar stora. Men talibanerna, som motsatt sig valprocessen som man såg som västerländsk och USA-styrd, ökade sina attacker runt om i landet vilket ledde till många dödade och skadade, såväl militär och polis som civila.

Efter en andra omgång i juni 2014 mellan huvudkandidaterna till presidentämbetet, Ashraf Ghani och Abdullah Abdullah, framstod Ghani som vinnare. Men Abdullah accepterade inte resultatet utan menade att det förekommit valfusk, och på flera månader under sommaren 2014 kom processen inte framåt. Inte förrän efter medling av USAs utrikesminister John Kerry kunde man enas om en maktodelningslösning, där Ghani i september utsågs till president och Abdullah till en slags försteminister, att senare få titeln premiärminister.

Under halvåret som följde hade också Ghani stora svårigheter att få ihop en regering som parlamentet kunde godkänna. Det ska nämligen godkänna varje minister.

Det ökade våldet i Afghanistan från oppositionella grupperingar, talibaner och andra, ledde också till att USA under president Obama ändrade den ursprungliga planen att dra tillbaka merparten av sina styrkor

i landet och har valt att behålla betydligt fler amerikanska trupper där än vad som först var tänkt. Istället för att reducera antalet till drygt 5000 – med uppgift att träna och utbilda den afghanska militären – kommer minst 8000 amerikanska soldater vara kvar 2017. Hur USA kommer att göra därefter blir en uppgift för Obamas efterträdare på den amerikanska presidentposten att ta ställning till.

Afghanska flyktingströmmar 2015-2016

Den starka oron, den ökade osäkerheten och de svikna förväntningarna efter presidentvalet bland afghanerna efter 2014 ledde till att ett starkt ökat an-

tal valde att lämna landet 2015. Många till Europa, men många också till grannländerna och inom landet. Många tvingas också återvända. Under 2016 har bland annat grannlandet Pakistan skärpt sina regler för afghanska flyktingar, något Iran successivt gjort under tidigare år. I Europa har flera länder, bland annat Sverige, upprättat återvändaravtal med Afghanistan. Dessa faktorer har lett till att ett stort antal afghaner mer eller mindre tvingats tillbaka till Afghanistan, där försörjningsmöjligheterna är små, vilket skapar en situation som många bedömare menar påverkar landets stabilitet negativt. Läs mer om detta i avsnittet ”Afghaner på flykt”.

På väg från Mazar-e Sharif till Samangang-provinsen. Foto Malin Hoelstad.

Lästips för egen fördjupning

Listan nedan gör inte anspråk på att vara heltäckande, utan bara att referera till enskilda rapporter, böcker samt webbplatser som kan ge mer fördjupade kunskaper om Afghanistan ur olika perspektiv.

Rapporter:

- "Why do children undertake the unaccompanied journey?" Rapport som undersöker motiven för afghanska familjer att låta minderåriga familjemedlemmar söka sig till Europa. UNCHR, december 2014.
- "A Survey of the Afghan People". Årlig, stor enkätundersökning i den afghanska befolkningen som görs årligen. Den senaste rör år 2016 och publicerades i december 2016. The Asia Foundation.
- "Afghanistan Flash Appeal 2016 – one million people on the move". UNOCHA, 2016.
- "Afghanistan – protection of civilians in armed conflict". Årsrapport 2016. Statistik och analyser av den väpnade konflikten i Afghanistan. UNAMA, 2017.
- "Missing the target – a report on the Swedish commitment to women, peace and security in Afghanistan". Kvinna till kvinna, Operation 1325 och Svenska Afghanistankommittén, 2012.
- "Behind closed doors – the risk of denying women a voice in determining Afghanistan's future. Oxfam, 2014.
- "Climate Change and Governance in Afghanistan". UNEP, 2015.
- "Afghanistan Opium Survey 2016 – cultivation and production". UNODC, 2016. "Between
- Rhetoric and Reality – the ongoing struggle to access healthcare in Afghanistan". Läkare utan gränser, 2014.

Relevanta organisationer och webbplatser

- Svenska Afghanistankommittén. Här finns information om verksamheten och landet såsom verksamhetsberättelser, artiklar, medlemstidningen Afghanistan-nytt, med mera: www.sak.se
- Afghanistan Analysts Network: ett oberoende nätverk av Afghanistanbaserade forskare och analytiker som skriver aktuella rapporter och analyser: www.afghanistan-analysts.org
- The Asia Foundation www.asiafoundation.org
- Röda Korset. Har verksamhet i Afghanistan och samarbetar med Svenska Afghanistankommittén för att sjukvårdsinrättningar, vårdpersonal och patienter ska skyddas vid väpnad konflikt. www.redcross.se
- Läkare utan gränser. Driver sjukhus i Afghanistan och samarbetar med Svenska Afghanistankommittén för att sjukvårdsinrättningar, vårdpersonal och patienter ska skyddas vid väpnad konflikt. www.lakareutangranser.se
- UNAMA (United Nations Assistance Mission in Afghanistan) skapades genom en resolution i FN:s säkerhetsråd 2002 och har som mandat att koordinera internationella insatser i Afghanistan. Ger ut "UN Afghanistan

- Population Movement Bulletin" varje månad. Producerar varje år en rapport över säkerhetsläget i Afghanistan med statistik över skadade och dödade till följd av väpnad konflikt. www.unama.unmissions.org
- UNOCHA (United Nations Office for Coordination of Human Affairs) koordinerar insatser vid humanitära katastrofer. Rapporterar t ex om flyktingsituationen i Afghanistan och ger ut täta humanitära rapporter i sin "Afghanistan Humanitarian Bulletin Issue" www.unocha.org
- UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees) FN:s flyktningorgan
- UNDP (United Nations Development Program): www.undp.org
- Human Development Reports. www.hdr.undp.org, som upprättar HDI-index. Hör till FN:s utvecklingsprogram UNDP
- FN:s världshälsoorganisation WHO. Landanalyser och –statistik utifrån hälsoindikatorer för alla FN:s medlemsstater: www.who.org
- Transparency International – gör årliga korruptionsindex för världens länder: www.transparency.org
- Asian Development Bank, Världsbankens regionala organ. Ekonomiska analyser av och infrastrukturstöd i Afghanistan: www.adb.org
- FN:s organ för bekämpning av droger och organiserad brottslighet UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime), bland annat bevakas opiumproduktionen i Afghanistan: www.unodc.org
- FN:s klimatorgan UNEP (United Nations Environment Program), rapporter och analyser av klimatsituationen och insatser i Afghanistan: www.unep.org

Faktaböcker:

- "Afghanistan". Red. Anders Sundelin. Svenska Afghanistankommittén och Premiss förlag, 2005. En antologi som ger historiska, ekonomiska, politiska, kulturella med flera perspektiv på Afghanistan de senaste decennierna.
- "Talibanerna – de militanta islamistiska krafterna i Afghanistan och världen". Av Ahmed Rashid. Svenska Afghanistankommittén, 2010.
- "Afghanistan över en kopp te". Krönikesamling av Nancy Dupree. Svenska Afghanistankommittén, 2007.

Skönlitterära skildringar:

- "Flyga drake" (2003), Tusen strålande solar (2007) och Och bergen svarade (2013). Av Khalid Hosseini. Olika förlag, olika utgåvor.
- "Tålmodets sten". Av Atiq Rahimi. Leopard förlag, 2010.
- "The widow's husband." Av Tamin Ansary. Vox Novus, 2009.
- "Load poems like guns: Women's poetry from Herat, Afghanistan". Dikter av Nadia Anjuman och sju andra afghanska kvinnor. Amazon, 2015.

Kakass vårdcentral. Halvvägs mellan Kabul och Jalalabad. Foto Malin Hoelstad.

Vad gör Svenska Afghanistankommittén?

Svenska Afghanistankommittén (SAK) bildades 1980 som en ideell förening och som svar på Sovjetunionens invasion av landet. Den har sedan dess utvecklats till en renodlad biståndsorganisation.

SAK bedriver bistånd inom utbildning, hälsovård, landsbygdsutveckling och rehabilitering av människor med funktionsnedsättning. SAK har över 5 000 anställda, varav över 99 procent är afghaner.

SAKs verksamhet riktar särskilt in sig på att nå ut till de allra mest utsatta grupperna. Därför bedrivs arbetet på den fattiga afghanska landsbygden och med särskild inriktning mot kvinnor, barn och människor med olika former av funktionsnedsättning.

I Afghanistan arbetar vi med sjuk- och hälsovård, utbildning, rehabilitering av funktionshindrade samt landsbygdsutveckling. Övergripande är arbetet med mänskliga rättigheter och genusfrågor.

SAK är en politiskt och religiöst obunden biståndsorganisation som finansieras av bland andra tusentals privatpersoner, Sida, EU och Världsbanken.

Svenska Afghanistankommitténs vision och uppdrag

SAKs vision är ett Afghanistan fritt från fattigdom, våld och diskriminering. Där mänskliga rättigheter respekteras och alla lever i värdighet, med lika möjligheter och i social rättvisa.

SAKs uppdrag är att ge individer, lokalsamhällen och lokala organisationer möjlighet att fullt ut delta

i samhället och påverka sin egen utveckling. Det gör vi genom ett nära samarbete med lokalsamhällen, lokala och nationella organisationer inom det civila samhället och relevanta myndigheter. Vi stöttar med kapacitetsutveckling, utför påverkansarbete och tillhandahåller tjänster.

Svenska Afghanistankommitténs kärnvärden

Lyhördhet. Vi arbetar tillsammans med målgrupper för att möta deras behov och legitima krav i ett respektfullt samarbete med lokalt ägarskap.

Opartiskhet. Vi tar inte ställning i konflikter och är opartiska när det gäller sociala, etniska och partipolitiska intressen. Vi värnar samtidigt vår skyldighet att vara inkluderande och icke-diskriminerande.

Jämlikhet. Vi främjar lika möjligheter och underlättar lika tillgång till resurser för alla medborgare, inklusive kvinnor, flickor, pojkar och personer med funktionsnedsättning.

Social rättvisa. Vi strävar efter att vara rättvisa mot alla vi arbetar med. Samtidigt som vi arbetar med att tillförsäkra alla människor deras rättigheter erkänns också att kön, individuell förmåga och identitet ger upphov till olika behov och intressen.

Integritet. Vi är trogna vårt uppdrag, är ärliga och öppna i allt vad vi gör och säger, upprätthåller en anda av öppenhet och gemenskap med intressenter, och är alltid beredda att stå till svars för våra handlingar.

Låt en flicka gå i skolan

654 kronor kostar det för ett barn att gå i skola i ett år. Swisha ditt stöd till **9007808**, skriv **sakskola** i meddelandefältet.